

Barbaris Pontum vastantibus, nefanda cum ipsis scelera perpetraverant Christiani: consultus ea de re Gregorius Thaumaturgus epistolam qua pœnitentiæ modos doceret ad eos mandavit. Diocletiana persecutione cessante postulavit eadem necessitas ut episcopi vel concilia novas leges sancirent; id fecit Petrus Alexandrinus; postea concilium Ancyranum; subsequuta sunt alia a Basilio et cœniliis decreta, pro libitu Ecclesiarum varie observata. Sed tamen nullus fuit liber Pœnitentialis auctoritate publica sancitus.

II. Sæculo septimo, labascente veteri disciplina, aliæ leges fuerunt promulgandæ: id tentavit Beda, vel Egbertus Eboracensis episcopus: id ipsum confecit Theodorus Cantuariensis, qui Græca, ut pote Græcus, intelligebat. Sed priores illi libri Anglis usitati ab aliis forsân et Gallis præsertim desiderabantur. Habuerunt nono sæculo presbyteri Galli opuscula, ad quorum normam plectebantur pœnitentes. Attamen ita confusa erant iudicia pœnitentium in presbyterorum opusculis, atque ita diversa et inter se discrepantia et nullius auctoritate suffulta, ut vix possent discerni (a). Movit ea necessitas Ebbonem virum tunc temporis celeberrimum, ut amicam sibi Halitgarium Cameracensem episcopum impelleret ad canones veterum describendos et velut novum Pœnitentiale conficiendum, ne dum diversimode de uno eodemque peccato statuerent presbyteri, sæpius imperiû, turbaretur Ecclesia. Hoc igitur opus in gratiam amici et Ecclesiæ confecit Halitgarium.

III. Annum quo scripsit divinare vix possis. Ante vel circa 830 illud opus edidisse contendit Morinus; quia tunc Ebbo ob nefandam in Ludovicum imperatorem conjurationem depositus est. Aliud erat invictissimum argumentum, Halitgarium scilicet e vivis excessisse anno 831, ad episcopatum promotus est anno 816. Hac ratione fulti illud opus multo citius quam credidit vir doctissimus, proditum fuisse arbitramur. Halitgarium anno 823 ad Danos religionis propagandæ causâ profectus est cum Ebbone: eodem anno reversus Compensiensi conventui inter-

A fuit. Anno 825 a synodo Parisiensi delegatus sententias Patrum de imaginibus collegit. Eodem anno forsân, aut superiori, canones de pœnitentia excerpit, excitante Ebbone Rhemensi, cum quo amicitia jungebatur. Saltem vix potuit serius illud elaborare; quippe in Orientem ab eo tempore missus est a Ludovico ad Michaellem Græcorum imperatorem. Inde rediit anno 829 et obiit æt. 831: non ergo potuit circa annum 835 huic opusculo incumbere.

IV. Sex libros de Vitiis et Virtutibus Halitgarium elucubrassè testantur tum Flodoardus Historiæ Rhemensis l. II, c. 49, tum Baldricus in Chronico Cameracensi. Sed in omnibus codicibus deerat sextus liber: ideoque quinque tantum vulgavit Canisius: sed post editas Illius Antiquas lectiones incidit Stewartius in sextum illum librum, Pœnitentiale Romanum continentem, ediditque eum cum præfatione Halitgarii. Edidere postea tum Menardus, tum Morinus, et nos ad calcem Halitgarii ex Stewarteio et Morino reposuimus. An vero ab Halitgario revera sit descriptus liber ille, merito dubitamus; quinque enim a se editos libros ipse profertur.

V. Habet Halitgarium in libris prioribus præcepta ad virtutem utilissima. Sed pro more sæculorum illorum, nihil ex se profert. Ex veterum scriptis compilatæ sunt omnes illæ sententiæ, quas in unum collegit.

VI. Complectitur Pœnitentiale Romanum leges quasdam plectendis peccatoribus destinatas. Vix tamen credam esse genuinum Ecclesiæ Romanæ Pœnitentiale. Saltem plurima ab Halitgarii temporibus addita fuisse nemo negabit, cum aliqua indicaverint scriptores recentiores quæ in eo non deprehenduntur: nec dicas abbreviatum fuisse ab Halitgario majus opusculum; id enim non innuit, sed pœnitentialem librum qualem de scrinio Ecclesiæ Romanæ assumpserat descripsit. Deinde codex ex quo desumptus est ille sextus liber Halitgarii, teste Morino qui illum attente oculis lustraverat, non superat quingentos annos; unde nova de auctoritate illius libri oriuntur dubia. Denique in eo laudantur decretales falsæ quæ tunc in lucem prodire coeperunt.

(a) Ebbo, epist. ad Halitgarium, infra.

HALITGARII

EPISCOPI CAMERACENSIS

DE VITIIS ET VIRTUTIBUS

ET

DE ORDINE PŒNITENTIUM

LIBRI QUINQUE.

(Apud Galland., Biblioth. vet. Patrum, tom. XIII, pag. 521.)

In nomine Domini,

Reverendissimo in Christo fratri ac filio HALITGARIO
reperendo, Ego indignus episcopus salutem.

Non dubito tux notum esse charitati, quanta nobis ecclesiasticæ disciplinæ, quantisque nostrorum necessitatibus subditorum, et insuper mundalium oppressionibus, quibus quotidie agitatur, cura con-

D stringat. Idcirco, ut tecum contuli, ex Patrum dictis, canonum quoque sententiis, ad opus consacerdotum nostrorum excerpere Pœnitentialem minime valui: quia animus, dum dividitur per multa, fit minor ad singula. Et hoc est quod hac in re me valde sollicitat quod ita confusa sunt iudicia pœnitentium in presbyterorum nostrorum opusculis, atque ita diversa, et

inter se discrepantia, et nullius auctoritate suffulta, ut vix propter dissonantiam possint discerni. Unde sit ut concurrentes ad remedium poenitentiae, tam pro librorum confusione, quam etiam pro ingenii tarditate, nullatenus eis valeant subvenire. Quapropter, charissime frater, noli te ipsum nobis negare, qui semper in divinis ardenti animo disciplinis, ac solerti cura Scripturarum meditationibus, perfectissimo otio floristi. Arripe, quaeso, sine excusationis verbo hujus sarcinae pondus, a me quidem tibi impostum, sed a Domino, *cujus onus leve est*, levigandum. Noli timere, neque formides hujus operis magnitudinem, sed fidenter accede; quia aderit tibi, qui dixit: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud*. Scis enim optime parvis parva sufficere, nec ad mensam magnatorum, pauperum turbam posse accedere. Noli tuae devotionis nobis subtrahere scientiam. Noli accensam in te sub modio ponere lucernam, sed præcelso eam superponere candelabro, ut luceat omnibus, qui in domo Dei sunt fratribus tuis, et profer nobis velut scriba doctus, quod accepisti a Domino. Aderit tibi hujus laboris itinere illius gratia, *qui duobus discipulis omnibus, tertium se socium addidit in via, et aperuit illis sensum, ut sanctas intelligerent Scripturas*. Spiritus paraclitus, omni veritatis doctrina, et

A perfecta charitatis scientia tua resplendat pectora, charissime frater. Vale.

Domino et venerabili Patri in Christo EBONI archiepiscopo, HALITGARII minimus Christi famulus salutem.

Postquam, venerande Pater, directas beatitudinis vestrae accepi litteras, quibus me hortari dignati estis, ne mentis acumen inertis torpentique otio submitterem, sed cognitioni ac meditationi quotidie sacrae Scripturae me vigilanter traderem, et insuper, ex sanctorum Patrum, canonumque sententiis, Poenitentialem in uno volumine aggregarem: durum quippe mihi et valde difficile, tremendumque hoc quoque fuit imperium, ut hanc suscipere sarcinam, quam a prudentibus cognosco relictam. Multumque renisus sum voluntati vestrae, non velut procaciter durus, sed propriae infirmitatis admonitus. Hac etenim cura sollicitus necessarium duxi, ut aliquandiu me a scribendi temeritate suspenderem. Sed quia sicut perpenti injuncti operis difficultatem, ita et injungentis auctoritatem; nec volui, nec debui usquequaque resistere: certus quia imbecillitatem meam multo amplius vestra adjuvaret praecipientis dignitas, quam aggravaret meae ignorantiae difficultas. Valet.

PRÆFATIO

DE POENITENTIAE UTILITATE.

Quamvis originalia, in baptismatis munere, gratia Mediatoris cuncta aboleri veraciter credantur peccata: quia sufficit illa sola spiritalis regeneratio; attamen cum ventum fuerit ad aetatem quae præceptum jam capit, et subdi potest legis imperio, suscipiendum est bellum contra vitia, et gerendum acriter, ne iterum reducat ad damnabilia peccata. Paucissimi autem sunt tantae felicitatis, ut ab ipsa ineunte adolescentia, nulla damnabilia peccata committant, vel in flagitiis, vel in facinoribus, vel in homicidiis, vel in nefariae cujusquam impietatis errore: sed magna spiritus largitate necessarium est opprimere quicquid in eis potest, aut potuit carnalis delectatio dominari. Tunc itaque victa vitia deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur, quem nisi Deus ipse non donat, nec aliter, nisi per Mediatorem Dei et hominum Jesum Christum, qui factus est particeps mortalitatis nostrae, ut nos participes faceret divinitatis suae. Verumtamen, in gravi jugo quod positum est super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturae in matrem omnium, et jam hoc malum miserabiliter reperitur. Ideoque sobrii simus, atque intelligamus hanc vitam de peccato illo nimis nefario quod in paradiso perpetratum est, factam nobis esse penalem; totumque quod nobiscum agitur, non pertinere nisi ad novi saeculi hereditatem novam: ut hic pignore accepto, illud, cujus hoc pignus est, suo tem-

pore consequamur. Sed quomodo filii Dei, quandiu mortaliter vivunt, cum morte confligunt: et sic, spiritu Dei excitantur, et tanquam filii Dei proficiunt ad Dominum: ut etiam Spiritu sancto, aggravante corpore corruptibili, tanquam filii hominum, in quibusdam humanis motibus deficiant ad seipsum, et ideo peccent. Interest quidem quantum, neque enim omne peccatum crimen est, sed omne crimen peccatum est. Sanctorum itaque hominum vitam, qua in hac morte vivitur, sine crimine inveniri posse, sine peccato autem nunquam, ut ait: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est*. Unum tamen pro altero consuevit ponere Scriptura. In actione autem poenitentiae, ubi tale commissum est crimen, ut is a Christi corpore, qui commisit, separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris, *Cor autem contritum et humiliatum Deus non spernit*. Sane quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, recte constituuntur tempora poenitentiae ab his qui praesunt Ecclesiis, ut satisfiat etiam Ecclesiae, in qua remittuntur peccata. Ergo, cum tanta est plaga peccati, ut medicamenta corporis et sanguinis Domini sint differenda, auctoritate antistitis debet se quisque ab altario remove ad agendam poenitentiam, et eadem auctoritate reconciliari; hoc est enim corpus et sanguinem Domini indigne accipere, si eo tempore accipiat quo poenitentiam debet agere. Nam ipsa poeni-

teantia, quando digna est causa ut secundum morem A
Ecclesiæ agatur, plerumque infirmitate non agitur :
quia et pudor timor este displicendi, dum plus delectat
hominem existimatio quam justitia qua se quisque humiliat
pœnitendo. Meminerit ille, quicumque est, quia *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Quid enim est perversius, quidve infelicius, quam de ipso vulnere, quod latere non potest, non erubescere, et de ligatura plus erubescere? Nemo arbitretur propterea se consilium salubre hujus pœnitentiæ debere contemnere; quia advertit forte novitque ad altaris sacramenta accedere, quorum non ignorat talia crimina apud se retinere. Corrigitur enim multi, ut Petrus : multi tolerantur, ut Judas. Multi nesciuntur, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordium.

Nos vero quemquam a communione prohibere non possumus, quamvis hæc prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis : nisi aut sponte confessus : aut in aliquo sive sæculari, sive ecclesiastico judicio accusatum atque convictum. Plerique autem attendunt multos in ipsis honoribus ecclesiasticis, præpositorum et ministrorum non congruenter vivere sermonibus et sacramentis, quæ per eos populis ministrantur. O miseros homines, quibus a intuendo Christum obliviscuntur : qui et tanto ante prædixit, ut legi Dei potius obtemperetur, quam imitandi videantur illi, qui quæ dicunt non faciunt, et traditorem suum tolerans usque in finem, etiam ad evangelizandum cum cæteris misit. Aliquis forte desperatus D
dicat : Ego jam baptizatus in Christo, a quo omnia peccata præterita mihi dimissa sunt, vilis factus sum, nimis iterans vias meas, et canis horribilis oculis Dei conversus ad vomitum suum. *Quo abibo a spiritu ejus, et a facie ejus quo fugiam? Quo frater? nisi ad ejus misericordiam pœnitendo, cujus potestatem peccando contempseras. Quidquid enim feceris, quæcumque peccaveris, adhuc in vita es; unde te omnino auferret, si sanare nollet.*

Oportet igitur ad pœnitentiam accedere cum omni fiducia, et ex fide credere indubitanter pœnitentia aboleri posse peccata, etiamsi in ultimo vitæ spiritu commissa pœniteat, et publica lamentatione peccata prodantur : quia propositum Dei, quo decrevit salvare quod perierat, stat immobile, et ideo, quia voluntas ejus non mutatur, sive emendatione vitæ, si tempus conceditur, sive supplici confessione, si continuus vita excuditur, venia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, *qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a perditione pœnitendo, et salvatus miseratione Dei vivat*. Certissimæ sunt et fidelissimæ claves Ecclesiæ, quibus quodcumque in terra solvitur, etiam in cælo solutum promittitur.

Hæc dicta sunt de publica satisfactione, qua quisque humiliando se, non solum coram Ecclesia, quæ habet clavem regni cælorum, in qua fit remissio peccatorum.

* Forte qui hos, vel qui alios.

Secreta quoque satisfactione solvi mortalia crimina non negem : mutato prius sæculari habitu, et indefesso religionis studio, per vitæ correctionem, et jugi, imo perpetuo luctu, miserante Deo, ita duntaxat ut contraria pro his quæ pœnitent agat. Quotidiana vero leviaque peccata, sine quibus hæc vita non ducitur, Dominica oratione purgantur, quorum est dicere : *Pater noster, qui es in cælis*, et reliqua. Ubi dicitur : *Dimitte nobis debita nostra*; quia ipsa elemosyna est, veniam homini petenti ignoscere. Unde Dominus ait : *Date elemosynam, et omnia munda sunt vobis*.

Multi igitur genera sunt elemosynarum, quæ cum facimus, adjuvamus, ut dimittantur nostra peccata, sed ea nihil est majus, quam (quando) ex corde dimittimus quod in nos quisque peccavit.

Sunt autem quædam peccata quæ putantur levissima, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo, *Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret? Aut quis æstimaret quam magnum esse peccatum, dies observare, menses, et annos, et tempora, sicut observant qui certis diebus, sive mensibus, sive annis, volunt vel nolunt aliquid inchoare, nisi Apostolus diceret : Timeo vos, ne sine causa laboraverim in vobis*.

Quam multa sunt alia peccata, sive in loquendo de rebus et negotiis alienis quæ ad te non pertinet : sive in vano cachinno, sive in ipsis escis, quæ ad necessitatem hujus vitæ parantur, in quibus est avidior appetitus; sive in vendendis et emendis rebus : charitatis et utilitatis vota perversa.

Sunt et alia hujusmodi peccata, quæ sunt verborum offensionibus, et cogitationum, Jacobo dicente apostolo : *In multis enim offendimus omnes*. Oportet quotidie crebroque exoremus ad Dominum, atque dicamus : *Dimitte nobis debita nostra, nec in eo quod sequitur mentiamur : sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* : pro quibus etiam sacrificia elemosynarum et jejuniorum pro viribus offerre non cesset.

Pro illis ergo peccatis quæ legis decalogus continet, et de quibus Apostolus ait, *quod neque avari, neque rapaces, neque adulteri, neque masculorum concubitores, etc., quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*. Illa actio pœnitentiæ subeunda est, in qua majorem in se quisque severitatem debeat exercere, *ut a seipso judicatus, non judicetur a Domino* : quæ actio pœnitentiæ tunc erit perfecta et acceptabilis, si ascenderit homo adversum se tribunal mentis suæ, et constituerit se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat, sicut comminatur Deus peccatori, atque ita constituto in corde judicio, adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor : deinde sanguis animæ contentis per lacrymas profluat. Postremo in conscientia sua se indi-

gnam iudicet participatione corporis et sanguinis Domini. Versetur ante oculos imago futuri iudicii, ut, cum alii accedunt ad altare Dei, quo ipse non accedit, cogitet quam sit contremiscenda pœna qua, percipientibus aliis vitam æternam, alii in mortem præcipitantur æternam.

Mensuram autem temporis in agenda pœnitentia idcirco non satis attente præfigunt canones pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis relinquendum statuunt, quia apud Deum non tam valet mensura temporis quam doloris. Nec abstinentia tantum ciborum, sed mortificatio potius vitiorum.

Propter quod tempora pœnitentiæ, fide et conversatione pœnitentium abbrevianda præcipiunt, et negligentia protelanda. Exstant tamen pro quibusdam B culpis modi pœnitentiæ in canonibus impositi, juxta quod cæteræ perpendendæ sunt culpæ: cum sit facile per eosdem modos vindictam et censuram canonum æstimare.

Hanc autem epistolam nemo quidem existimet meam: ne illi pro parvitate nominis mei vilescat.

* In ms. sunt nomina auctorum posita, sed non citationes librorum vel capitum, quas alicubi ad-
juximus. CANIS.

A Sed sciat a majoribus nostris ex sanctorum sententiis esse collectam: a me quidem excerptam, ne nimia prolixitate negligentibus lectoribus fastidium generaret.

Libellum de vitiis octo principalibus, eorumque remediis: quem in libris Gregorii, Augustini, nec non Prospero excerptimus, in capite præponimus, post præfationem hanc, quam excerptimus.

Secundus quidem libellus continet de vita activa et contemplativa pauca capitula, nec non et principalium virtutum nomina. Ipsa quidem ex sanctorum Patrum dietis collecta. Quorum nomina cuius sunt sententiæ, * in marginibus posuimus, propter prolixitatem vitandam repetendorum nominum: et ne aliquis invidus nobis vocitaret compilatorem.

Tertius de ordine pœnitentium, cum nominibus, unde sumptus est, conciliorum.

Quartus vero de iudiciis laicorum.

Quintus de ordinibus clericorum, et de regulis, si deviaerint, ipsorum.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De octo principalibus vitiis, et unde oriuntur.

Paradisi gaudiis postquam expulsus est genus humanum, a octo criminalia in filios Adæ originaliter dominantur vitia. Quæ nisi per gratiam Salvatoris ac baptismi renovationis minime abolenda credamus. Unde beatus b Gregorius in expositione Job loquitur. Vitia quippe tentantia, quæ invisibili contra nos prælio c repugnanti super se superbiam militant: alia more ducum præeunt, alia more exercitus subsequuntur.

Ipsa namque vitiorum regina superbia, cum devictum plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit: quos videlicet duces exercitus sequitur, quia ex eis procul dubio importunæ vitiorum multitudines oriuntur. Quod melius ostendimus, si ipsos duces atque exercitus, ut possumus, enumerando proferamus.

Radix quippe cuncti mali superbia est: de qua, Scriptura attestante, dicitur: *Initium omnis peccati superbia*. De hac quoque virulenta radice, septem principalia vitia proferuntur: scilicet, inanis gloria, invidia, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Nam quia his septem superbiam vitiis nos captos doluit, idcirco Redemptor noster ad spiritualis libe-

C rationis prælium, Spiritu septiformis gratiæ plenus venit. Sed habent contra nos hæc singula exercitum suum.

Nam de inani gloria hæc oriuntur: inobediencia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinaciæ, discordiæ, et novitatum præsumptiones.

De invidia nascitur odium, susurratio, detractio, exsultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis.

De ira proferuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiam.

De tristitia nascitur malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, vagatio mentis erga illicita.

D De avaritia oriuntur proditio, fraus, fallacia, perjuriam, inquietudo. Et contra misericordiam, obdurations cordis.

De ventris ingluvie propagatur inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligentiam.

De luxuria generatur cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror autem vel desperatio futuri.

Quia ergo septem principalia vitia tantam de se vitiorum multitudinem proferunt: cum ad cor ve-

bus, et alii.

b Greg. Magn. in cap. xxxix Job, lib. xxxi Morat., cap. 47.

c S. Gregor. Editio Rom., *regnanti*.

* Octo principalia vitia numerant Theodulphus episcopus Aurelianensis epist. ad clerum; Evagrius ad Anatolium, lib. de octo vitiosis cogitationibus; S. Nilus, lib. de octo vitiosis affectioni-

niunt, quasi subsequens exercitus catervas trahunt. *A mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit.* Superba voluntas facit Dei præcepta contemni, et ex angelis demones fecit. Ex quibus videlicet septem quinq̄ spiritalia, duoque carnalia sunt. Sed unumquodque eorum tanta sibi cognatione jungitur ut non nisi unum de altero proferatur. Prima namque superbiam soboles inanis est gloria: quæ dum oppressam mentem corruperit, mox invidiam gignit. Quia nimirum dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hanc alius adipisci valeat, tabescit.

Invidia quoque iram generat. Quis quanto interno livoris vulnere animas sauciatur, tanto etiam mansuetudo tranquillitatis amittitur. Et quia quasi dolens membrum tangitur, idcirco oppositæ actionis manus velut gravius pressa sentitur.

Ex ira quoque tristitia oritur: Quia turbata mens, quo in ordine se concutit, eo addicendo confundit. Et cum dulcedinem tranquillitatis amiserit, nihil hanc nisi ex perturbatione subsequens mœror pascit.

Tristitia quoque ad avaritiam dirigitur. Quia dum confusum cor bonum lætitiæ intus amiserit, unde consolari debeat, foris quærit. Et tanto magis exteriora bona adipisci desiderat, quanto gaudium non habet, ad quod intrinsecus recurrat.

Posthæc vero duo carnalia vitia, id est ventris ingluvies et luxuria, supersunt. Sed cunctis liquet quod de ventris ingluvie luxuria nascitur, dum in ipsa distributione membrorum ventri genitalia a subnixâ videantur. Unde dum usum inordinate respicitur, aliud procul dabo ad contumelias excitatur.

Bene autem duces exhortari dicti sunt, exercitus ulnare, qua prima vitia deceptæ menti quasi sub quadam ratione se inserunt; sed innumera, quæ sequuntur, dum hanc et omnem insaniam pertrahunt, quasi bestialî clamore confundunt.

CAPUT III.

De vitio superbie.

Consideremus ergo quæ causæ præcedant, quas vitia subsequantur. Ait enim Prosper^b: « Quod, ut credibilius videatur, Scriptura divina consulta respondeat. » Unde quæsitâ protulit, dicens: *Initium omnis peccati superbia.* Non alicujus, sed omnis peccati: quomodo non solum peccatum est ipsa; sed etiam^c nullum peccatum fieri potest, aut potuit, vel poterit sine ipsa. Siquidem nihil aliud omne peccatum nisi Dei contemptas est, quo ejus præcepta calcantur. Denique ipse diabolus inventor superbiam, per ipsam de cælestibus corruit, quem Deus fecerat sine ullo peccato. Et hæc est omnium malorum causa. Hinc est quod idem primus homo, superbi spiritus elatione corruptus, omnem posteritatem suam, quæ in illo radicaliter fuit, necessitati corruptionis æ mortalitatis addixit. De quo dixit Apostolus: *Per unum hominem peccatum intravit in*

A mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit. Superba voluntas facit Dei præcepta contemni, et ex angelis demones fecit.

Quapropter audiant superbi: quia sunt omnia transitoria quæ ambiuntur, et æterna quæ perduntur. Et illud: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur.* Et iterum: *Quid superbit terra, et cinis?* Et illud: *Ante ruinam exaltabitur spiritus.* Et: *Deus alta a longe cognoscit.* De eorum quoque capite diabolo scriptum est: *Ipsæ est rex super omnes filios superbiam.*

^d « Jam nunc videamus quibus iudiciis possit superbia deprehendi. » Unde paulo post sequitur: « *Habitus quoque et incessus pedum superbos ostendunt: quorum erecta cervix, facies torva, truces oculi, et sermo terribilis, nudam superbiam clamant; humana jura, divinaque confundunt: honoribus intumescunt, aliena rapiunt, et seipso superbiam corrupti morbo non capiunt. Est enim et occulta superbia, quæ proficientes aliquantulum occulte captivat: quos in profundum malorum fraudulenta dominatione præcipitat: et ne unquam possint exurgere, jugiter calcat. Inde est, quid hi quos superbiam mentis tabes purulenta corruperit, seniorum suorum non observant imperata, sed judicant. De suis negligentis objurgati, aut rebellant, aut murmurant: de loco superiori deceptant, præferri se melioribus affectant, suas sententias procaciter jactant, non servant in obsequio reverentiam. Hæc sunt superbiam tumoris indicia, quibus Deus offenditur, et his malis diabolus pastus exultat. »*

CAPUT III.

De remedio superbiam.

Humilitas, virtutum omnium mater, penitus conterit superbiam, quemadmodum Scriptura testatur: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.* Et: *Gloriam præcedit humilitas.* Et iterum: *Ad quem respiciam, nisi ad humilem, et quietum, et trementem sermones meos?* Et: *Deus humilia respicit.* Unde Gregorius inquit: Dicatur ergo humilibus, quia dum se deiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt. Et: *Quid humilitate sublimius?* quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa conjungitur. Est tamen aliud quod in eis debeat caute pensari, quia sæpe quidem humilitatis decipiuntur specie. Quidam vero elationis suæ ignorantia falluntur: idcirco oportet omnes sollicitos esse, ut maculæ superbiam imbribus lacrymarum deleantur, et contritio cordis, et humilis spiritus, omnem fomitem vitiorum excludat: et qui proximis læsionem intulit, veniæ satisfactione reconciliet, rapinam pauperum misericordia largitatis dihat: eisque quibus injuste abstulit, si quid potest, misericorditer reddat: et insuper eleemosynarum fructus minime negligat: aliisque bonis operibus vitam suam corrigendo apud Domini misericordiam studiose perqui-

^a S. Gregor., *subnixa.*

^b Prosper lib. III de Vita contemplativa, cap. 2.

^c Prosper: *quoniam n. s. p. est ipsa, sed e.*

^d Sequentia ex Prospero lib. III Vitæ contemplat., cap. 8.

^e Simile quid S. Greg. lib. xxxII Moral. Job, c. 27.

rat, sicut scriptum est : Miserere animæ tuæ placens Deo. Idcirco temporis mensuram in agenda poenitentia pro unoquoque crimine non præfigunt canones, sed magis in arbitrio antistitis relinquendum statuunt. Quia apud Dominum non tam valet mensura temporis quam doloris, nec abstinencia tantam ciborum quam mortificatio vitiorum.

CAPUT IV.

De vitio inanis gloriæ.

^a Inanis namque gloria devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Debes majora appetere : ut qua potestate volueris multos excedere, eo etiam valeas et pluribus prodesse. Sed Scriptura e contra signum vanitatis ostendit dicens :

^b Est enim vanitas inflata quædam circa delectationes varias animi languentis affectio, potiendi honoris avida simul et nescia, morbo excellentiæ inanis afflata, cava, morbida, turbulenta, animorum levium domina, male fundatis omnibus blanda, repugnantibus fumea, capiendis seductoria, captis invicta : simulatio quædam virtutum ^c, appetitio dignitatum, dulcis miseris, amara perfectis : cui serviunt tumidi, sub qua jacent elati, qui se de operibus quorum sibi conscii non sunt turpiter jactant, qui se ab omnibus prædicari per nefas affectant. Qui sanctos viros sui deprecatione ^d depreciant. His, et similibus delinitos vanitas premit, nec eos morbum suum sentire, aut ad medicum venire permittit. Et quid est, ad medicum venire, nisi infirmum suas infirmitates cognoscere ? tantumque eos ardor humanæ laudis inflammat, ut laboriosa opera, quæ populus admiretur, et quibus fama diffunditur, sine labore suscipiant, et libenter exerceant. Inde est quod jejulare, abstinere, vigilare, ecclesiam frequentare, vel psallere, cum hæc omnia sine labore non faciant, etiam cum delectatione faciunt, ^e ut ab hominibus, quibus placere, non Deo, desiderant, videantur. Unde Veritas ait : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.*

CAPUT V.

De remedio inanis gloriæ.

Apostolica sententiâ in medio est proferenda, qua dicitur : *Quid enim habes, quod non accepisti : et si accepisti, ut quid gloriaris, quasi non acceperis ?* Hujus enim morbi est medicina salutis, recordatio divinæ bonitatis, per quam omnia bona nobis collata sunt, quæ habere videmur. Etiam et perpetua ipsius Dei charitas : in cujus laudem omnia agere debemus, quidquid boni in hoc sæculo operemur : et magis desiderare a Deo laudari in die retributionis æternæ, quam ab homine mortali quolibet, in hujus transitorie vitæ. Hoc quoque inanis gloriæ vitium, ut jam diximus, lacrymarum fetibus est abolendum, cum cæterorum actibus honorum operum. Quia in cunctis quæ agimus necesse est ut

^a Gregorius.

^b Hæc ex Prosp. lib. III Vitæ contempl., cap. 40.

^c Prosp., *anima vitiorum, fomæ carnalium delectationum, labe morum, appetitio d.*

^d Prosp., *comparatione.*

A consideratio propriæ infirmitatis deprimat, ne hæc ante oculi arbitri oculos tumor vanæ laudis extinguat.

CAPUT VI.

De vitio invidia.

Invidia quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : In quo illo, vel illo minor es ? cur ergo eis vel æqualis, vel superior non es ? quanta vales quæ illi non valent ? Non ergo tibi, aut superiores esse, aut etiam æquales debent. ^f Apostolica adversus hoc clamat sententiâ : *Invidia siquidem diaboli mors intravit in orbem terrarum.*

^g Invidus certe, qui alienum bonum, suum facit invidendo supplicium : nulla videtur ad invidum concupiscentia provocari, sed tantum superbiæ morbo vexari : quo sibi jugiter ingemiscit meliorem, cui invidet, anteferri. Ac per hoc sequitur divinum munus in homine, cum potius amari homo debeat pro sui meriti sanctitate. Tantos enim invidus habet justa pœna tortores, quantos invidiosus habuerit laudatores. Nihil infelicius potest esse invidia, quæ alienis torquetur bonis. Unde igitur bonus proficit, inde invidus contabescit. Invidia sensum mordet, pectus urit, mentem affligit. Qui autem invidet, diabolo similis est, qui per invidiam hominem de paradisi felicitate dejecit.

(*Prosper.*) Quantum eis bonum corrumpat invidia miserabiliter est intuendum : cum quidquid boni fieri vel dici a sanctis audierint, vel omnino non credunt, aut res bene gestas in malum male interpretando convertunt. Omne malum quod de illis mendax fama jactaverit, statim tanquam si ipsi viderint, credunt.

(*Gregorius.*) Et dum livorem a corde non projiciunt, ad apertas operum nequitiâs devolvuntur : quia a se incipit omnis tractatus malus, et priusquam noceat alteri, ipse sibi parat exitium. Namque ex hoc vitio oriuntur homicidia. Nisi enim Cain invidisset acceptam fratris hostiam, minime pervenisset ad extinguendam vitam.

CAPUT VII.

De remedio invidia.

Apostolus terribiliter comminatur, dicens : *Quis odit fratrem suum, homicida est ; et, qui invidet fratri suo, in tenebris est, et in tenebris ambulat.* Unde si huic vitio valenter resistere cupimus, charitatem Deo exhibeamus et proximo, de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta ; et facile peccato resistimus, si bonis omnibus abundamus ; sæculi blandimenta contemnimus, et omnia quæ difficilia sunt humanæ fragilitati vel aspera, etiam cum dilectione perficimus, si hæc præcepta dilectionis custodimus.

(*Idem.*) Attamen ordinem dilectionis illi perver-

^e Hucusque ex Prosp.

^f Citatur S. Greg. lib. V Moral. Job, cap. 31, de invidia pulcherrime disserens.

^g Hæc ex Prosp. lib. III Vitæ contempl., cap. 5.

tunt, nec modum diligendi custodiunt : qui aut A mundum, qui contemnendus est, diligunt ; aut corpora sua minus diligenda, diligunt : aut proximos non sicut se ipsos, aut Deum plus quam se ipsos forte non diligunt. Proximos autem tunc diligimus sicut nos, si non propter aliquas utilitates nostras, non propter sperata beneficia vel præcepta, sed propter hoc tantum quod sunt naturæ nostræ participes, diligamus. Quapropter hæc est proximi tota dilectio, ut bonum quod tibi conferri vis, velis et proximo. Potest itaque homo alterius bonum suum facere, dum amat in alio quod ipse non facit.

(*Idem.*) Hinc ergo pensent invidi, charitas quantæ virtutis est, quæ alieni laboris opera, nostra sine labore facit. Dicendum itaque est invidis quia, dum se a livore minime custodiunt, in antiquam versuti hostis nequitiam demerguntur. Igitur summopere est vigilandum ut hoc vitium radicitus a cordibus citius evellatur, ac bonis operibus, ut præscriptum est, cum consilio tamen sacerdotis emundetur, et quotidie pro illo exoret quem oderat, eique officia charitatis exhibeat, ac necessitatibus, si valuerit, frequenter subveniat, cui, cum non amavit, minus diligendo exhibuit.

CAPUT VIII.

De vitio iræ.

(*Idem.*) Ira etiam devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Quæ erga te aguntur, æquanimitè ferri non possunt : hæc imo patienter tolerare, peccatum est : quia si non eis cum magna exasperatione resistitur, contra te deinceps sine mensura cumulantur.

Apostolica contra hæc respondet sententia : *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Unde et Veritas dicit quia *omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Et : *si non dimiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, nec Pater vester cælestis dimittet vobis delicta vestra.* Nam si irasci fas non est, aut dicere *racha*, aut *fatue*, multo minus est licitum tenere aliquid animo, ut in odium indignatio convertatur. Est enim ira mentis furor : quæ si in corde infligitur, omnem eximit providentiam ab eo facti : nec iudicium rectæ discretionis inquirere, nec honestæ contemplationis virtutem, nec consilii poterit habere maturitatem. Sed omnia per præcipitium quoddam facere videtur. Ex qua nascitur homicidium.

(*Gregorius.*) Dicendum quippe est impatientibus : quia dum frenare spiritum negligunt, per multa etiam quæ non appetunt iniquitatum abrupta rapiuntur. Quia videlicet mentem impellit furor quo non trahit desiderium, et agit commota, velut nesciens, unde post doleat, sciens. Per hoc quoque impatientiæ vitium plerumque mentem arrogantia culpa transfigit : quia dum despici in mundo hoc quisque non patitur ; bona, si qua bona sibi occulta sunt, ostendere conatur, ac per impatientiam, usque ad arrogantiam deducitur.

CAPUT IX.

De remedio iræ.

Patientia namque furorem, omneque iræ vitium cum recordatione mandatorum Dei superare noscitur : cum virtutum omnium mater charitas ad memoriam revocatur, quia impatientiæ vitium minime oritur, nisi virtutum mater charitas amputetur. Scriptum quippe est : Charitas patiens est. Igitur cum minime est patiens, charitas in eo non est.

(*Gregorius.*) Per hoc quoque iræ vitium, ipsa virtutum nutrix doctrina dissipatur. Unde scriptum est : *Doctrina viri per patientiam noscitur.* Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto minus convincitur patiens. Scriptum est enim : *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* Unde Veritas electis suis dicit : *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Custodem igitur conditionis nostræ patientiam Dominus esse monstravit : qui in ipsa nos possidere nosmet ipsos docuit. Unde et alibi dicit : *Diligite inimicos vestros : benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.* Virtus itaque est coram hominibus adversarios tolerare. Sed virtus coram Deo diligere. Et Paulus apostolus possidere patientiam monuit, cum discipulis hoc præceptum monendo instituit : *Omnis, inquit, amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia.* Quia nimirum frustra indignatio, et clamor, et blasphemia ab exterioribus tollitur : si in interioribus vitiorum mater malitia dominatur. Admonendi sunt igitur patientes, ut cor post victoriam muniant, ne hostis callidus eo in deceptione postmodum majori exultatione gaudeat, quod illa dudum contra rigida colla victorum calcet. Quisquis hoc vitio iræ diu tabefactus deperit, oportet ut ei rehumiliando satisfaciatur cui iratus exstitit, ne coram Deo reus iudicetur : qui non aliter nostra delet facinora, si fratrum a cordibus nostris penitus non amputentur delicta.

CAPUT X.

De vitio tristitiæ.

(*Gregorius.*) Tristitia quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Quo habes, unde gaudeas, cum tanta mala de proximis portas ? perpende cum quo mœrore omnes intuenti sunt, qui in tanto, contra te, amaritudinis felle veniuntur. Apostolica adversus hæc dicit sententia : *Quis nos separabit a charitate Christi ? Tribulatio, an angustia ?* Et reliqua. Sunt quippe duo genera tristitiæ : unum salutariferum, aliud vero pestiferum. Tristitia salutaris est, quando animus ex delictorum recordatione contristatur, ut confessionem et pœnitentiam agere querat, et converti ad Deum se toto corde desiderat. *Alia igitur hujus mundi est tristitia, quæ mortem operatur animæ, nihilque in bono operis desiderio valet perficere ; quæ perturbat animum, et sæpe mittit in desperationem, ac futu-*

rorum spem abstrahit honorum : cui etiam hoc a gorijs dicit : Avaritia enim non solum pecuniæ patienti vitium vitæ præsens nulla est delectatio. est, sed etiam altitudinis. Quæ pestis insaturabilis est, sicut morbus hydropici : quia in bibendo non sitim exstinguit, sed potando succrescit : sic avaritia, quanto magis habet, tanto plus desiderat.

CAPUT XI.

De remedio tristitiæ.

Superatur namque hoc nefas spiritali lætitia, et spe futurorum, et consolatione Scripturarum, vel fraterno in spiritali jucunditate colloquio : vel cum ad mentem reducitur, quam parva sunt, quæ videntur : sicut scriptum est : *Quæ enim videntur temporalia sunt.* Unde Ecclesiastes dicit : *Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum, quia de terra facta sunt, et in terram pariter revertentur : quæ autem non videntur, æterna sunt.*

(*Prosper.*) Hæc vero et his similia loquentes, ac cogitantes, nihil est aliud quam vitii omnibus repudium dare, et omne genus tristitiæ amputare. Ab his ergo tristibus malis ascendendum est ad illa sublimia, quibus proficientium mentes, in spem promerendæ beatitudinis assurgunt : abdicatisque terrenis, cœlestia concupiscunt, ubi Deus videbitur in sæcula sæculorum. Sed quicumque hoc vitio carere desiderat, orationibus frequenter insistat : mortem animæ quotidie ante oculos ponat. Et quia omnis caro fenum est, recognoscat misericordiam et bonitatem Dei erga omnes sperantes in se, cum magna consideratione, aut per se meditando aut ab aliis audiendo, ex toto animo considerare non negligat. Pauperibus et peregrinis, viduis ac pupillis, nec non infirmis et hospitibus, si quid valet, misericorditer tribuat, et in cæterorum bonorum operibus non deficiat.

CAPUT XII.

De vitio avaritiæ.

(*Gregorius.*) Avaritia quoque devictum animum quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Valde sine culpa est, quod quædam habenda concupiscis, quia multiplicare non appetis, sed egere pertimescis, et quod male alius retinet, ipse melius expendis.

Apostolica contra hæc clamat sententia : *Quod neque avari, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.* Unde et Salomon dicit : *Avarus non implebitur pecunia : et, Qui amat divitias, fructus non capiet ex eis.* Et iterum : *Divitiæ conservatæ in malum domini sui ; pereunt enim in afflictione pessima.* Et paulo post dicit : *Avaro autem nihil est scelestius, nihilque iniquius quam amare pecuniam.* Et iterum : *Cum enim moritur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes.* Unde et Dominus ait : *Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnū cœlorum.* Et iterum : *Væ vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram.* Et alibi : *Non potestis Deo servire et mammonæ.* Unde Apostolus discipulo de divitibus dicit : *Divitibus hujus sæculi præcipe, non superbe sapere : neque sperare in incerto divitiarum.* Est namque avaritia, nimia divitiarum acquirendi, habendi, vel tenendi cupiditas. Unde Gre-

gorius dicit : Avaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis. Quæ pestis insaturabilis est, sicut morbus hydropici : quia in bibendo non sitim exstinguit, sed potando succrescit : sic avaritia, quanto magis habet, tanto plus desiderat. Et dum modus non est in habendo, modus illi non erit in desiderando. Ex qua oriuntur invidia, furta, latrocinia, homicidium et reliqua.

CAPUT XIII.

De remedio avaritiæ.

Dominus enim cuidam quærenti, quid faceret ut vitam possideret æternam, respondit : Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo. Et alibi : (*Gregorius.*) Si vere divites esse cupitis, veras divitias amate. Discant igitur divites quia divitias quas conspiciunt, tenere nequam possunt. Et ideo misericorditer tribuant, unde sibi superfluum habere conspiciunt : quia hilarem datorem diligit Deus. Admonendi sunt etiam, qui jam sua misericorditer tribuant, ut sollicitè custodire studeant, ne cum commissa peccata eleemosynis redimunt, adhuc redimenda committant. Ne venalem Dei justitiam æstiment : si, cum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrentur se posse inulte peccare. Plus namque est anima quam esca : et corpus plus quam vestimentum. Qui ergo escam atque vestimentum pauperibus largitur, sed tamen anima, vel corpus iniquitate polluitur, quod minus est justitiæ obtulit, et quod majus est, culpæ : sua enim dedit Deo, et se diabolo.

Iterum admonendi sunt qui aliena rapere intendunt. Audiant quod scriptum est : *Væ ei qui multiplicat non sua.* Profecto enim qui augere opes ambit, vitare periculum negligit : *Quoniam radix omnium malorum est cupiditas.*

(*Prosper., lib. v Vit. contempl., cap. 4.*) Unde quærendum est, si initium omnis peccati superbia dicitur, quare radix omnium malorum cupiditas affirmetur. Sane, quia cupiditas, atque superbia in tantum, unum est malum ; ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit inveniri cupidus. Deinde si quolibet peccatum perpetrare non possum, nisi meæ delectationi consentiam ; quod cupiditatis est proprium : et Dei præcepta contemnā ; quod est superbiæ malum : *quomodo non ex cupiditate, quæ est radix omnium malorum : et ex superbia, quæ initium omnis peccati dicitur, procedit omne peccatum ?*

Vincitur quoque hoc vitium in largitione pauperum, in visitatione infirmorum, et integumento nudorum, nec non, et si quid injuste quis abstulit, reddendum est in quadruplum, juxta sententiam Domini. Et nunquam a corde discedat timor Domini : et insuper fletu ac lacrymis, cum contritione cordis purget indesinenter animam : ne, pro incerto divitiarum, amittat vitam æternam.

Hucusque de quinque spiritalibus vitiiis ex SS. Patrum testimoniis dictum sufficiat. Restat quoque

ut de duobus carnalibus, videlicet gula atque luxuria, A tractemus.

CAPUT XIV.

De vitio ventris ingluviæ.

(*Gregorius.*) Ventris quoque ingluviæ devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Ad esum Deus omnia mundo condidit : et qui satiari cibo respuit, quid aliud quam muneri concesso contradicit ?

(*Prosper.*) At contra videamus qualiter illi homines primi commiserint tam grande peccatum, et quod ipsos de paradiso projecit, in hoc vitæ pœnalis exsilium, et in eis originaliter totum damnavit genus humanum. Prohibitum siquidem a Domino fuerat, quod de ligno scientiæ boni et mali, ne comederent : sed gulæ vitio decepti comederunt. B Nisi enim comedissent, perpetuo immortales essent, si sub Deo suo viventes, præceptum quod acceperunt custodissent. Nec desererentur a Deo, nisi Deum prius ipsi desererent. Et idcirco in hanc ærumnosam hujus vitæ miseriam, gulæ delicti, atque morti traditi sunt dejecti. Ubi omnis homo per peccatum nascitur, per laborem vivit, per dolorem moritur.

(*Gregorius.*) Quapropter admonendi sunt gulæ dediti, ne in eo, quo escarum delectationi incumbunt, luxuriæ se mucrone transfigant : quanta sibi per esum loquacitas ; quanta mentis levitas insidietur, aspiciant : ne dum ventri molliter serviunt, vitiorum laqueis crudeliter astringantur. Audiant Apostolum dicentem : *Esca ventri, et venter escis : Deus autem et hunc, et has destruet* ; et rursus : *Non in commensationibus et ebrietatibus* ; et iterum : *Esca nos non commendat Deo* ; et rursus : *quorum Deus venter est, et gloria in confusione* : quia gulam sequitur luxuria.

CAPUT XV.

De remedio gulæ vitii.

Quia primus homo hoc vitio gulæ cum posteritate sua cecidit, necessarium est ut per abstinentiam resurgamus : sed in ipsa abstinentia est aliud quiddam quod solerti cura pensare debemus.

(*Gregorius.*) Quia plerumque dum plus quam necesse est, per abstinentiam caro atteritur, humilitas foris ostenditur : sed de hac ipsa humilitate graviter interius superbitur. Ideo admonendi sunt abstinentes, ut sollicitè semper aspiciant, ne cum gulæ vitium fugiant, acriora his vitia, quasi ex virtute, generentur. Incassum ergo per abstinentiam corpus conteritur, si inordinatis demissa motibus, mens vitii dissipatur.

(*Prosper.*) Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, nisi ut, quantum stomacho resciendo ac fami eximendæ satis esse videtur, indulgeant ; nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant ; atque eis non saturitas edendi finem faciat, sed voluntas : qui tam a cupiditate pretiosorum ciborum, quam a nimia perceptione vilium

A contineant : qui cibis nec lautioribus volunt carne luxuriose dissolvi, nec distentione ventris vilibus onerari ; quando abstinentes viri, nec delitiosi solent esse, nec avidi. De vino autem abstinendo quid dicam ? unde Apostolus certam fixit regulam, dicens : *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* ; quasi diceret : luxuriam facit et nutrit vini perceptio nimia, non natura : Et ideo, non vos uti vino, sed ne inebriamini prohibeo. Unde Timotheo præcepit, dicens : *Noli aquam bibere ; sed modico vino utere, propter frequentes tuas infirmitates*. Ac per hoc, nihil contra abstinentiam faciunt, qui vinum non pro ebrietate, sed tantam pro corporis salute percipiunt. Unum tamen est intuendum, quod nihil illis proficiat qui se a cibis temperant, si vitii B serviant. Quia facilius res quæ possidetur abjicitur, quam voluntas.

(*Gregorius.*) Admonendi sunt abstinentes, ut noverint quia tunc placentem Deo abstinentiam offerunt, cum ea quæ sibi de alimentis subtrahunt, indigentibus largiuntur. Non enim Deo, sed sibi quæque jejumat, si ea quæ ventri ad tempus subtrahit non inopibus tribuit, sed ventri postmodum offerendo custodit. Rursumque admonendi sunt, ut abstinentiam suam, et semper sine imminutione custodiant, et nunquam hanc apud oculos iudicem eximæ virtutis credant : ne, si fortasse magis esse meriti creditur, cor in elatione sublevetur. Hinc Joel ait : *Sanctificate jejunium*. Jejunium sanctificare est, adjunctis bonis aliis, dignam Deo abstinentiam carnis ostendere : quia tunc nobis proderit, quod corpora nostra aut cetera corporum incentiva, rigore districtioris abstinentiæ castigamus, si carnalibus desideriis absoluti, sanctis virtutibus floreamus. Unde, si per delectationem et desiderium voluptatis a paradisi gaudiis cecidimus, oportet ut per jejunium ac lamenta pœnitentiæ redeamus.

CAPUT XVI.

De vitio luxuriæ.

(*Gregorius.*) Luxuria quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Cur te in voluptate tua modo non dilatas, cum quid te sequatur ignoras ? Acceptum tempus in desideriis perdere non debes : quia quam citius pertranseat nescis. Si enim misceri Deus hominem in voluptate coitus non vellet, in ipso humani generis exordio, masculum et feminam non fecisset. Non enim Deus, ut divina testatur auctoritas, ideo masculum et feminam creavit, ut carnali fruerentur desiderio, aut in delectatione carnis viverent, sed procreandorum cum benedictione filiorum, mutuo jungerentur. Et nisi tum transgressio mandatorum fuisset, nulla utique sentiretur delectatio in copula conjugatorum. Luxuria quippe est immunditia corporalis, quæ fieri solet ex incontinentia libidinis et molliæ animæ, quæ consentit sume carni peccare. Quia tribus modis omne agitur peccatum : suggestione, delectatione, consensu.

(*Prosper.*) Qui concupiscentiæ carnis addictus

(cas). nunquid non videtur nihil habere superbiæ? A cum præsertim passio ipsa cum videatur humiliare luxuriæ. Et tamen, nisi prius Deo rebellis existeret: cujus salubre præceptum de pudicitia conservanda, superbi spiritus præsumptione contemnit, nulla eum lasciva cupiditas provocaret. In animo ejus diu deceptant [Leg. disceptant] Dei contemptus et metus. Sed aut contemptus Dei præponderat, et superbus animus recepta cupiditate pudicitiam perdit; aut obtinet metus, et animus Deo subjectus, cupiditati simul ac superbiæ contradicit. Plerosque enim gula et abundantia vini turpiter in luxuriam solvant: alios, in injuriam pudicitie sordide cogitationes incendunt. Nonnullos deposita castitate, occasiones oblatæ dejiciunt: quosdam sub impudicitie jugum exempla perditæ viventium mittunt. Sunt alii, quorum vitam vita turpis inflamat, et tarpem conscientiam manifestat: qui prius inverecundos sermones aut proferunt libenter, aut audiunt: ac deinde paulatim morbo crescente, ab honestate deficiunt. Cogitatio quippe est, quæ mentem sicut turpis inquinat; ita, si fuerit honesta, purificat. Hinc est, quod ille corporis fluxus qui fit in dormientibus, sine culpa, interdum vigilantibus contingat ex culpa. Aliud est quod in dormiente fit: aliud, quod vigilans facit. Ibi naturaliter plenitudo humoris expellitur. Hic turpiter concupiscentia publicatur. Sed hæc concupiscentia illis vigilantibus hunc elicit fluxum, quibus per fæda colloquia sordidum commoverit appetitum.

CAPUT XVII.

De remedio luxuriæ.

Paulus apostolus terribiliter admonet dicens: *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint, etc.*

(Gregorius). Uxorem quippe quasi non habendo habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad prava opera a melioris intentionis rectitudinæ, ejus amore flectatur. Uxorem quippe quasi non habendo habet, qui transitoria cuncta conspiciens esse, curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia spiritus ex desiderio exspectat. Unde iterum dicit: *De quibus scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat: et unaquæque suum virum habeat. Hoc autem dico, secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Culpa quippe esse innuitur, quod indulgere perhibetur: sed quæ tanto citius relaxetur, quanto non post hanc illicitum quid agatur, sed hoc

quod est licitum moderamine non tenetur. Quod bene Loth in semet ipso exprimit, qui ardentem Sodomam fugit; sed tamen Segor veniens, nequaquam mox montana conscendit. Ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero est montium, munditia continentium. In monte stare, est carnaliter non adherere.

At contra admonendi sunt qui ligati conjugii non sunt, ut præceptis cælestibus eo rectius serviant, quo eos ad curas mundi nequaquam jugum copulæ carnalis inclinat.

Admonendi sunt cælibes, ne sine damnatione misceri se feminis vacantibus putent. Cum enim Paulus fornicationem vitium tot criminibus execrandis inseruit, cujus sit reatus indicavit, dicens: *Neque fornicatores, neque idolis ærvientes, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Et rursus: *Fornicatores et adulteros judicabit Deus.* At contra admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ut tanto sollicitius præcipitem ruinam metuant, quanto altius stant. Quibus per Joannem dicitur: *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati. Hi sequuntur Agnum, quocunque ierit.* Quapropter cum cœperit animus ad delectationem carnis inclinare, oportet timorem judicii ad mentem reducere, pœnasque infernalium, ubi nemo, nisi obnoxii retraduntur, sollicitè cogitare: quoniam pœna injustis sibi reddenda æternis suppliciis. Unde scriptum est: *Mitte eos in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium:* ubi vermis eorum non moritur, et ignis eorum non exstinguetur.

(Prosper.) Quid excusationis obtendere poterimus, quid faciamus sub tanti judicis majestate in illa die? qua nos defensionis arte purgabimus? quæ nobis subventura est poenitentia, quam in hac carne contempsimus? Hæc multa et his similia cogitare nihil est aliud, quam vitis omnibus repudium dare, et omnia blandimenta carnalia refrenare.

Sed quia de octo principalibus vitis eorumque remediis, prout largitor omnium bonorum dedit, ex sanctosum Patrum sententiis stylus nostræ descriptionis colligendo perstrinxit: libellus finem excepiat, ut in sequenti opere, de virtutibus, unde hic pauca tetigimus, donante Domino, plenius disputemus.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De vita activa.

Superiori libro rationem vitiorum principalium octo complexus, pro viribus, qua Dominus donare dignabitur, de actuali et contemplativa vita, nec non et virtutibus, uti promisi, ex Patrum dictis colligere curavi

(Prosper.) Actualis est vita conversatio religiosa, quæ edocet quemodo præpositi sub se regant viventes et diligant, ac non minus de eorum salute,

quam de sua solliciti, quod eis expedire sciunt, A paterna cura provideant : et qualiter præposito suo subjecti, tanquam capiti membra deserviant, ac præcepta ejus, velut imperium Dei, summo amore custodiant. Ipsa namque actualis vita panem esurienti tribuit, verbo sapientiæ nescientem edocet, errantem corrigit, ad humilitatis viam superbientem proximum revocat, infirmantis curam gerit : quæ singulis quibusque expediant, dispensat : et commissis, qualiter subsistere valeant, sollicitè providet. Quæ cum et in præsentī fiunt, et cum corpore deficiunt, attamen merces hujus vitæ permanet in æternum.

CAPUT H.

De vita contemplativa.

Contemplativa vita a contemplando, id est, a B vido, nomen accepit : (*Prosper, lib. 1 de Vita contemplativa, cap. 4*) in qua, Creatorem suum creatura intellectualis, ab omni peccato purgata, atque ex omni parte sanata, visura est. Sed etsi diligenter considerare velimus in hoc fragili tabernaculo, ubi quotidie ingemiscimus, contemplativæ vitæ quodammodo participes fieri possumus, nemo quis dubitet : quia (*Prosper, ibid., cap. 13*) Ecclesiarum principes vitæ contemplativæ posse, et debere fieri sectatores : quia sive secundum quorundam opinionem, nihil aliud sit vita contemplativa, quam rerum latentium, futurarumque notitia ; sive vacatio ab omnibus occupationibus mundi, sive divinarum studium litterarum, non videtur quid impediendi sanctis sacerdotibus possit afferri, quominus ad virtutes nequeant pervenire : quorum cura est ab occupationibus mundi aufugere, et divinarum studiis litterarum inhærere. Qui non torpent otio, sed insistant perfectionis suæ negotio : verbo Dei infatigabiliter vacant, sapientes veraciter flunt, cœlestia sapiunt ; terrena despiciunt, obediētes instruunt, sanctis virtutibus, quibus in dies singulos flant Deo propinquiores, incumbunt. Quæ vita per fidem et spem in præsentī incipit sæculo, sed in futuro permanet cum Domino.

CAPUT III.

De fide.

Fides vero justitiæ est fundamentum, quam nulla opera bona præcedunt, ex qua a omnia procedunt. Ipsa nos a peccatis omnibus purgat, mentes nostras illuminat, Deo reconciliat, cunctis participibus nostræ naturæ consociat : spem nobis futuræ remunerationis inspirat, auget in nobis virtutes sanctas, ac vos in earum professione confirmat b. Ipsa quoque gradus ascensionis est, per quam gressus omnis transeuntis vitæ dirigitur : ut errores humanæ vitæ transfigiat, et ad cœlestia securus perveniat : quam sacerdos nosse debet, ut doceat : et populus credere, ut ea quæ docetur intelligat, dicente Apostolo : *Nisi credideritis, non intelligetis*. Unde datur intel-

a Prosper., ex quo. Explicat Prosp. lib. 1 de Vocat. gent., cap. 25, et Resp. ad excerpta Genuensium, resp. ad priora 3 dubia.

ligi quod non fides ex intellectu, sed ex fide intellectus existat : ac per hoc, ut bene agat, quis intelligere studeat, et ut intelligat, credat, debet doctor Ecclesiæ prædicare, quod audiat crediturus : quia sine prædicatione nullus erit auditus, scriptum est : *Quomodo audient sine prædicante ?* Verbum fidei prædicandum est, ut audiens credat, credens intelligat, et intelligens opus bonum perseveranter exerceat : quoniam *nec opera sine fide, nec sine operibus fides sola justificat*. Et ideo, *si corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Qui autem non crediderit, non habendo fidem, nec justitiam cordis habere poterit, nec salutem.

Est autem fides, ut Apostolus ait, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. Fide intelligimus apparata esse sæcula Verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. Fide, plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit. Fide, Enoch translatus est, ne videret mortem. Fide, Abraham obtulit Isaac, cum tentaretur, et quia, sicut idem ait Apostolus, sine fide impossibile est placere Deo. Et iterum : Ex fide igitur justificati pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum : per quem et accessum habemus per fidem in gratiam istam in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

CAPUT IV.

De spe.

(Prosper.) Spes dicitur cum aliquid [quod] promittitur, cum non videtur, dicente Apostolo : *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat ? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus*. Et ideo ambulemus in spe proficientes de die in diem, et spiritu facta carnis mortificemus. *Novit enim Dominus qui sunt ejus. Et, quotquot spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei, sed gratia, non natura*. Unicus enim natura Filius Dei propter nos misericordia factus est hominis filius, ut nos natura filii hominis, filii Dei per illum gratia fieremus. In actuali quippe vita, in qua et per quam peregrinatur Ecclesia, fides et spes sunt adipiscendæ cum charitatis laude. Unde Apostolus ait : *Nunc autem manet fides, spes, charitas ; major autem harum est charitas*. Et ideo major, quia non cum mundo transit perituro, sed hic incipit et permanet in futuro.

CAPUT V.

De charitate.

(Augustinus.) Jam porro charitas, quam duabus istis, id est fide ac spe majorem dixit Apostolus, quanto in quocunque major est, tanto melior in quo est. Cum enim quæritur utrum quisque homo bonus sit, non quæritur quid credat aut speret, sed quid amet. Nam qui recte amat, procul dubio recte credit et sperat. Qui vero non amat, inaniter credit, etiamsi sunt vera quæ credit ; inaniter sperat,

b Hucusque ex Prosper. lib. 11 de Vita contemplativa, cap. 21.

etiamsi ad veram felicitatem doceantur pertinere quæ sperat : nisi hoc credat et speret quod sibi peccati donari possit, ut amet. Per charitatem igitur bona omnia justificantur quæ creduntur ac sperantur. (*Prosp.*, l. III, c. 13 et 14 *Vit. cont.*) Quam excellentiorem viam Apostolus nuncupat : *Ad quam non pedum via, sed morum, est ascendendum.* Quia charitas est recta voluntas ab omnibus terrenis ac præsentibus prorsus aversa, juncta Deo inseparabiliter, et unita igni quodam sancti Spiritus, nullo vitio mutabilitatis obnoxia : supra omnia quæ carnaliter diliguntur excelsa, divinæ contemplationis avida : in omnibus semper invicta, mors criminum, vita virtutum. (*Prosp.*, l. III, c. 13 *Vit. cont.*) Quam fides concipit, ad quam spes currit, cui profectus omnium servit, sine qua nullus Deo placuit, cum qua nec potuit aliquis peccare nec poterit. Hæc est charitas vera, germana, perfecta, et omnino via quæ ducit per se ambulantes ad patriam : quia sicut sine via nullus poterit pervenire quo tendit, ita sine charitate, quæ dicta est via, non ambulare possunt homines, sed errare ^a. Unde Apostolus inquit : *Charitas patiens est, benigna est, non æmularur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa ; non quærit quæ sua sunt.* Et iterum : *Omnia suffert, omnia sperat, omnia sustinet* : eos autem in quibus fuerit, in omnibus his bonis quæ habet impertit. Et quid illis esse potest in hac vita perfectius, qui tantis abundant, charitate in se regnante, virtutibus ^b ? Quapropter charitas hic quidem in præsentibus necessaria est, quæ nos separat a diabolo, purificat a peccato, reconciliat Deo. Sed in futuro perfecta erit, cum perfectos Deo, a quo est donata, conjunxerit.

CAPUT VI.

De virtute.

Porro antequam de principalium ^c virtutibus quatuor dicatur aliquid, primo indagatione veritatis scire oportet quid sit, aut quare virtus dicatur, quæ in tanto nominis præcellit honore, ut nulla, quamvis videantur recta, sine virtute, Deo fiant acceptabilia.

(*Prosp.*, l. III *Vit. cont.*, c. 16.) Virtus namque omnis sancta res est, divina, incorporea prorsus, atque mundissima : quam mentes iniquitate non inquinant, sed ipsa inquinatos emaculat : cujus participatione firmantur infirma ^d, suscitantur mortua, sanantur infirma, corriguntur prava, reconciliantur adversa. Hanc non habet, nisi Deus, et is cui dederit Deus. Quæ in animo habitat, sed animam corpusque sanctificat. Ad quam nullus accedit invitus, quam nullus amittit, nisi propria voluntate deceptus. De qua rursum alias dicitur ^e : Virtus quoque animi habitus est naturæ, decusque vitæ, ratio morum, pietatis cultus, Divinitatis honor et æternæ beatitudinis meritum. Cujus partes sunt, ut dixi-

mus, principales quatuor, prudentia, justitia, fortitudo, temperantia.

CAPUT VII.

De prudentia.

Prudentia est rerum divinarum humanarumque, prout homini datum est, scientia. In qua intelligendum est quid cavendum sit, quidque faciendum. Unde Psalmista loquitur : *Diverte a malo, et fac bonum.* Quia, nulla melior sapientia, quam ipsa qua Deus, secundum humanæ mentis modulum intelligitur et timetur, atque ejus futurum creditur judicium : ubi bona boni, mala vero mali pro meritorum qualitate recipiunt.

(*Prosp.*, *ibid.*, c. 29.) Prudentiam igitur et sapientiam plerique in indagatione veri et inventionem constituunt. Propterea quod nec sapiens dici recte possit, cui deest prudentia : nec prudens, cui deest sapientia. Quapropter si nihil aliud prudentiæ ac sapientiæ munus accipitur, nisi inquisitio et comprehensio veritatis : qui veritatem prudenter quærere et sapienter invenire potuerit, is prudens, is sapiens jure vocabitur. Et quidquid de prudentia fuerit disputatum, id totum de sapientia possit intelligi.

Qui ergo prudentiæ participatione prudentes effecti, Deo suo non pedibus, sed sanctis moribus appropinquant ; ex ea parte, qua sunt Dei dono prudentes, nec suo perire possunt, nec alieno peccato. Ex eo autem quod necdum ita est eorum perfecta prudentia, sicut erit in illa vita ubi perfecte viventibus ullus error omnino obrepere non poterit ; etiam prudentes aliquoties peccatis fallentibus acquiescunt, non voluntate depravati, sed humano errore, ut homines, lapsi : nec adhuc tota prudentiæ ac sapientiæ perfectione perfecti, sicut ibi erunt, ubi nec ignorare aliquid, nec peccare jam possunt. Tales Dominus in Evangelio fieri præcepit dicens : *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ ;* quia nec simplices circumveniri aliquos possunt, nec prudentes se circumveniri permittunt. Quandoquidem hæc virtus multum a vitio sæcularis ac mundialis prudentiæ distat, quod illud corruptum sana, hæc vero sanat vitia, accessione corrupta ^f : ac sic omnibus, quibus potest, prodesse festinat veraciter prudens : ut ejus meritis omnium qui per eum Domino acquiruntur, fructus accrescat ^g : sed quoniam ordo disputationis deposcit ut etiam de prudentia, quæ principalis est virtus, primo ponetur in loco, restat quoque quid sit justitia aperire.

CAPUT VIII.

De justitia.

Justitia est animi nobilitas, unicuique rei propriam tribuens dignitatem. In hac, Divinitatis cultus, et humanitatis jura, et justa judicia, et æquitas totius vitæ conservatur. Quid enim justius quam

^a Hucusque ex *Prosp.*

^b Hucusque ex *Prosper* cap. 14 *ibid.*

^c Forte *principalibus*, id est *cardinibus*.

^d *Prosp.*, *formantur infirma*.

^e Hucusque ex *Prosp.*

^f *Prosper.*, *sanat vitii accessione corrupta*.

^g Hucusque ex *Prosp.*, cap. 29.

Deum diligere, ejusque mandata custodire? per quem, dum non fueramus, creati sumus; dum perditum fuimus, recreati sumus, et a servitute diabolica liberati: qui nobis omnia bona quæ habemus concessit.

Ipsa quippe juste ac rationabiliter dicitur justitia, qua sunt justi qui eam fuerint operati. (*Prosp.*, l. III *Vit. cont.*, c. 22.) Ex qua manat æquitas, quæ nos facit ut omnium necessitates hominum nostras esse dicamus; nec nobis tantum, sed etiam generi humano nos natos esse credamus.

^a Quapropter si in hac vita justitiam conamur implere, cujus justitiæ opus proprium, sua cuique tribuere, Deo nos, a quo sumus facti, reddamus, nec dominari nobis ea quibus sumus naturaliter præpositi, permittamus. Domineur vitiiis ratio, subijciatur corpus animo, animus Deo: et inpleta est hominis justitia totaque perfectio ^b.

De justitiæ adhuc fonte procedunt liberalitas, beneficentia, charitas, et cætera hujusmodi, quibus multipliciter juvari homines possunt. Liberalitas est quæ etiam in eos qui nihil indigere videntur exuberat. In qua liberalitate rei familiaris ponitur amplitudo. Beneficentiæ multæ sunt opera, quibus necessitati laborantium misericorditer subvenitur: et de terreno censu regni cælestis hæreditas comparatur ^c.

CAPUT IX.

De fortitudine.

(*Prosp.*) Fortitudo est magna animi patientia, et longanimitas, et perseverantia in bonis operibus, et victoria contra omnium vitiorum genera.

Animi igitur fortitudo ea debet intelligi quæ non solum diversis pulsata molestiis inconcussa permaneat, sed etiam nullis voluptatum illecebris resoluta succumbat: alioquin si impetus quidem malorum sequentium frangat, si calamitatibus quibuslibet impactis obsistat, si inter injurias sæva, inter procellas argentium pressurarum, inter inimicitias, et damna præsentia, atque multimodas persecutiones, infatigata persistat. Eos autem quos ad tolerantiam passionum fortes Dei claritas reddit, nulla delectatio carnis, nulla voluptas male blanda corrumpit: quia animi fortitudo ab illo est nobis, cui cum Propheta cantamus: *Fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem*: Fortitudo nostra est, quia ita nos contra omnia vitia invicta protectione corroborat, ut animum nostrum nec blanda dissolvant, nec adversa dejiciant; et tunc laus nostra Dominus fit, si non nos de muneribus Dei, sed divina in nobis cupiamus munera prædicari. Et utique animi fortitudo tam desperandi ignaviam debet excutere quam jactantiæ contraire. ^d Et quid hac fortitudine melius est, quam diabolium vincere, om-

nesque ejus suggestiones superare, et adversa mundi pro Dei nomine fortiter tolerare?

CAPUT X.

De temperantia.

Temperantia est totius vitæ modus, ne quid nimis homo vel amet, vel odio habeat, sed omnis vitæ hujus varietates considerata temperet diligentia. Unde quidam philosophorum ait, apprime in vita esse utile, ut ne quid nimis.

(*Prosp.*) Temperantia igitur temperantem facit, abstinentem, parcum, sobrium, moderatum, pudicum, tacitum, serium, verecundum. Hæc virtus, si in animo habitat, libidines frenat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat; omnia intra nos censura ordinat, ordinata corroborat; cogitationes pravas removet, inserit sanctas, ignem libidinosæ voluptatis exstinguit: omnemque intemperantiam nostram ad honestum modum redigit in cibo ipso, et potu, ut contenti simus appositis.

Temperantiæ est, quod reverentiam senioribus exhibemus, æquales germanitus honoramus, junioribus gratiam paternæ dilectionis impendimus ^e.

Itaque ^f difficile quidem est nomina virtutum quæ ex istis quatuor principalibus oriuntur, ostendere. Veruntamen hoc nosse et tenere debemus: quod istæ virtutes quatuor, vel omnes quæ ex illis existant, dona sunt Dei. Et quod nullus eas habet, aut habuit, vel habebit, nisi cui Deus, qui est virtutum omnium proprietas et origo, contulerit.

^g Principales ergo quatuor esse virtutes, non solum philosophi sentiunt, sed etiam nostri consentiunt: quia, quaternarium numerum perfectionis sacratum pene nullus ignorat. Siquidem totus orbis, oriente, occidente, aquilone et meridie, quatuor terminari partibus invenitur. Et ipse Adam, qui est humani generis pater, vel generale nomen, quod dicitur homo, quatuor litteris explicatur. Corpus quoque quatuor elementis exstructum, quaternarii numeri in se continet sacramentum. Ipsius etiam animæ quatuor esse affectiones, quibus vel ad bona utimur, vel ad mala. *Quatuor etiam flumina, quæ de paradisi fonte procedunt, vel quatuor Evangelia.* Et ideo virtutes istæ, quæ tantum continent perfectionis in numero, sollicitè considerare debemus, quantam sanctitatem conferant animo Christiano: et quam nihil perfectionis unquam fit ^h, quod in istis virtutibus non fit. Nam si prudentia prudentem, justitia justum, temperantia temperantem facit, eo quod prudenter, et juste, et fortiter, ac temperanter agit, nihil est quod possit esse perfectius ⁱ. Quapropter sicut ex elementorum numero quaternarii compago mundi, nec non et corpora humana perficiuntur, quibus insunt venæ, nervique, ac cætera corporis [*Forte corpori*] utilia: ita principalium au-

^a Hucusque ex *Prosp.*, cap. 22.

^b Hucusque ex *Prosp.*, *ibid.*, cap. 26.

^c Hucusque ex *Prosp.*, *ibid.*, cap. 24.

^d Hucusque ex *Prosp.*, *ibid.*, cap. 20.

^e Hucusque ex *Prosp.*, lib. III *Vitæ contempl.*,

cap. 19.

^f Sequentia ex *Prosp.*, *ibid.*, cap. 18.

^g Sequentia ex *Prosp.*, *ibid.*, cap. 18.

^h *Prosp.*, *usquam sit.*

ⁱ Hucusque ex *Prosp.*, cap. 18.

mero virtutum omnia quaecumque recte vivendi sunt instituta, nemo quis dubitet esse connexa.

Hæ sunt enim a sacratissimis viris virtutes expositæ, quas sacerdotes Domini, qui jura tenent Ecclesie, nec non ligandi atque solvendi habentes potestatem, intente debent intelligere ac frequentius prædicare, ut populus careat vitiis, et opitulante superno adjutorio conetur pro viribus quisque in-

hære virtutibus. Satis, ut opinor, ex tribus gradibus, celestium scilicet, fide, spe et charitate, nec non et virtutibus quatuor, quibus ad culmina virtutum ascenditur, est disputatum. Nunc jam qualiter unumquodque judicio sacerdotali purgandum sit vitium, breviter est insequentis operis libello inserendum.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Ut pœnitentiæ tempora juxta qualitatem peccati decernantur.

• Pœnitentibus secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur.

Item in eodem.

Sacerdos pœnitentiam imploranti absque personæ acceptatione pœnitentiæ leges injungat.

CAPUT II.

Quod nulli sit ultima pœnitentia deneganda.

• Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est æstimanda, quam tempore, Propheta hoc taliter asserente: Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. • Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulanti, cum illi se obliget judici, cui occulta omnia noverit revelari.

CAPUT III.

De his qui necessitate mortis urgente pœnitentiam simul et viaticum petunt; et de his qui obmutescunt, antequam ad eos sacerdos daturus pœnitentiam accedat.

• Ita ergo talium necessitati auxiliandum est, ut nec actio illis pœnitentiæ, nec communionis gratia denegetur: sic eam etiam amisso vocis officio, per indicia integri sensus quærere comprobentur. Quod si ita aliqua ægritudine fuerint aggravati, ut quod paulo ante posebant, sub præsentia significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodere debebunt. Simul tamen, et pœnitentiæ, et reconciliationis beneficium consequantur.

CAPUT IV.

De his qui pœnitentiam agere differunt.

• Dissimulatio potest non contemptu esse remedii, sed de metu gravius delinquendi. Unde pœnitentia quæ dilata est, cum studiosius petita fuerit, non negetur, ut quo modo ad indulgentiæ medicinam anima vulnerata perveniat.

CAPUT V.

Quod oporteat eum qui ab illicitis veniam poscet, etiam a multis licitis abstinere.

• Aliud quidem est debita justa reposcere, aliud

• Ex conelio Africano.

• Ex epist. papæ Cœlesti.

• Vide notas Antonii Augustini in Rabani Pœnitent.

• Ex epist. papæ Leonis ad Theodorum episcopum.

• In decreto Leon. papæ cap. 21.

propria perfectionis amore contemnere. Sed illicitorum veniam postulantem oportet etiam a licitis abstinere, dicente Apostolo: *Omnia licent, sed non omnia expediunt.* Unde, si pœnitentes habent causam, quam negligere forte non debeant, melius expetit quis ecclesiasticum quam forense judicium.

CAPUT VI.

Quod pœnitenti nulla lucra negotiationis exercere conveniat.

• Qualitas negotiantem aut excusat, aut arguit, quia est honestus quæstus, et turpis. Verumtamen pœnitenti utilius est dispendia pati, quam periculis negotiationis astringi. • Quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

CAPUT VII.

Quod ad militiam sæcularem post pœnitentiam redire non debeant.

• Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem, cum Apostolus dicat: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus.* Unde non est liber a laqueis diaboli, qui se in militiam mundanam voluerit implicare.

CAPUT VIII.

De his qui pœnitentiam minime servaverunt.

• Hi vero qui, acta pœnitentia, tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos et volutabra redeuntes, et militiæ cingulum, et ludicras voluptates, et nova conjugia, et inhibitos denuo appetivere concubitus: quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt. De quibus, quia jam suffragium non habent pœnitendi, id duximus decernendum, ut sola intra ecclesiam fidelibus oratione jungantur; sacræ mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, intersint. A Dominicæ autem mensæ convivio segregentur: ut hac saltem distinctione correpti, et ipsi in se sua errata castigent: et aliis exemplum tribuant: quatenus ab obscenis cupiditatibus retrahantur. Quibus tamen quoniam carnali fragilitate eeciderunt, viatico munere, cum ad Dominum cœperint proficisci, per communionis gra-

• In decretali ejusdem.

• In eodem cap. 25.

• Hæc verba inseruntur Capitulis lib. vii, cap. 62. pag. 1040.

• In eod. conc. cap. 24.

• In decretali Siricii papæ, cap. 5.

tiam volumus subveniri. Quam formam, et circa A mulieres, quæ se post pœnitentiam talibus pollutionibus devinxerunt, servandam esse censemus.

CAPUT IX.

De remedio pœnitentiæ, et quod absolutio pœnitentium per manuum impositionem episcoporum supplicationibus fiat.

• His autem, qui in tempore necessitatis et in periculis urgentis instantiæ, præsidium pœnitentiæ et mox reconciliationis implorant : nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda ; quia misericordiæ Dei nec mensuram possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur venire moras conversio, dicente Dei Spiritu per Prophetam : *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Et alibi : *Dic iniquitates tuas prior, ut justificeris.* B Item, *quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud Deum redemptio.* In dispensandis itaque Dei donis non debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus lacrymasque negligere, cum ipsam pœnitendi affectionem ex Dei credamus inspiratione contentam, dicente Apostolo : *Ne forte det illis Deus pœnitentiam, ut respiciant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*

CAPUT X.

De his qui communionem tempore mortis exposcunt : aut, si desperatus et consecutus, communionem iterum convaluerit.

• De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua regularisque servabitur : ita ut si quis egreditur corpore, ultimo et necessario viatico minime C privetur. Quod si desperatus et consecutus communionem, oblationisque particeps factus, iterum convaluerit, fit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare debet.

CAPUT XI.

De pœnitentibus, ut a presbyteris non reconciliantur, nisi præcipiente episcopo.

• Ut pœnitentibus secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur : et ut presbyter inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia episcopi necessitate cogente. Cujuscunque autem pœnitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei impo- D nantur.

CAPUT XII.

De eadem re.

• Aurelius episcopus dixit : Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari divinis altaribus petierit : si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, et sic pericli-

• In decretali Leonis papæ, ad Theodorum Forojuliensem episcopum.

• Ex Concilio Niceno, cap. 13.

• Ex Concilio Carthaginiensi, cap. 40.

• Ex Concilio Carthaginiensi, cap. 7.

tantem ejus præcepto reconciliare : quam rem debemus salubri concilio roborare.

CAPUT XIII.

De tempore remissionis pœnitentiæ.

• De pœnitentibus autem qui, sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interveniat ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum de pondere æstimando delictorum sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis, et ad fletus atque lacrymas corrigentis, actum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis ægritudinem inciderit, atque usque ad desperationem devenit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de hoc sæculo absque communione discedat.

CAPUT XIV.

De communione privatis, et ita defunctis.

• Horum causa judicio reservanda est : in cujus manu fuit, ut talium obitus usque ad communionis remedium differatur. Nos autem, quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

CAPUT XV.

De his qui pro diversis erratis pœnitentiam serventius exegerunt.

• De his qui diversis facinoribus peccaverunt, et perseverantes in oratione, confessionis et pœnitentiæ, conversionem a malis omnibus habuere perfectam pro qualitate delicti, talibus pœnitentiæ tempus impensum propter clementiam, et bonitatem Dei communicatio concedatur.

CAPUT XVI.

De Epistola S. Jacobi apostoli, in qua pro infirmis orare præcipitur, et unguere oleo.

• Jacobus apostolus scripsit : *Infirmatur quis in vobis ? inducat presbyteros, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum, et suscitabit illum Dominus. Et, si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod non est indubium de fidelibus ægrotantibus accipi, vel intelligi debere. Qui sancto oleo perungi possunt, quod ab episcopo confectum, non solum sacerdotibus, sed omnibus utique Christianis in sua, aut suorum necessitate unguendum. Nam idcirco presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Cæterum si episcopus potest, aut dignum ducit a se visitandum, et benedicere, et tangere chrismate sine cunctatione potest, cujus est ipsum chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud fundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur quomodo unum genus putatur posse concedi ?

• Ex decretali papæ Innocentii, cap. 7.

• Ex epist. papæ Leonis, cap. 20.

• Ex Concilio Laodicensi, cap. 21.

• Ex Innocentii papæ, cap. 8.

LIBER QUARTUS.

De iudicio poenitentium laicorum.

Sane quia de livore invidiæ, et de ira et de libidine, nec non de avaritia, ut superius digestum est, oriuntur homicidia: recte, ut arbitror, censuimus, de ipso vitio primum qualiter sacerdotali iudicio canonice penitus sit corrigendum, ostendere. Ac deinde secundum ordinem vitiorum ita remedium subsequatur, quo facilius undecunque poenitens purgari voluerit, sine dilatione in singulis inveniatur.

CAPUT PRIMUM.

De homicidiis sponte commissis.

^a Qui voluntarie homicidium fecerint, poenitentiam quidem jugiter se submittant: perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur.

CAPUT II.

De his qui non sponte homicidium commiserunt.

^b De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio post septennem poenitentiam perfectionem consequi præcepit. Secunda vero quinquennii tempus explere.

CAPUT III.

De his qui partus suos ex fornicatione diversis modis interimunt.

De mulieribus quæ partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero conceptus excutiant. Antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus ut eis decem annorum tempus secundum præfixos gradus poenitentiam largiamur.

CAPUT IV.

De his qui servos suos extra iudicem necant.

^c Si quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione, vel poenitentia benevolentiam sanguinis emandabit.

CAPUT V.

Si domina per setam ancillam suam occiderit.

^d Si qua femina furore zeli accensa, flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut infra diem tertium animam cruciata effundat. Et quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit. Si voluntate, post septem annos; si casu, per quinquennii tempora, ac legitime poenitentia a communione placuit abstinere. Quod si intra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

CAPUT VI.

De his qui sibi quacunq̄ negligentia mortem inferunt: et de his qui pro suis sceleribus puniuntur.

^e Placuit ut hi qui sibi ipsis, aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, vel quolibet modo violente inferunt mortem: nulla illis in

^a Ex Concilio Ancyrano, cap. 21.

^b In eodem concilio, cap. 21.

^c Ex concilio Agathensi, cap. 35.

^d Ex concilio Eliberitano, cap. 5.

^e Ex concilio Bracarensi, cap. 6.

A oblatione commemoratio fiat: neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Multi etiam sibi per ignorantiam hoc usurparunt. Similiter et de his placuit qui pro suis sceleribus puniuntur.

DE LUXURIA.

CAPUT VII.

De his qui fornicantur irrationabiliter, id est, qui miscentur pecoribus, aut cum masculis polluuntur.

^f De his qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur; quotquot ante vicesimum annum tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in poenitentia communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum, qualis tempore poenitentiae exstiterit, et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter his hæserit criminibus, ad agendam poenitentiam prolixius tempus insument. Quotquot autem peracta viginti annorum ætate, uxores habentes, hoc peccato prolapsi sunt, viginti quinque annis poenitentiam gerentes in communione suscipiantur orationum. In qua, quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta percipiant. Quod si et uxores habentes, et transcendentes quinquagesimum annum ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communio:is gratiam consequantur.

CAPUT VIII.

De his qui in pecudes vel in masculos, aut olim polluti sunt, aut hactenus hoc vitio tabescunt.

^g Eos qui irrationabiliter vixerunt, et lepra incesti criminis alios polluerunt, præcepit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo.

CAPUT IX.

De his qui adulteras habent uxores, vel si ipsi adulteri comprobantur.

^h Si cujus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum poenitentia oportet eum perfectionem consequi, secundum pristinos gradus.

CAPUT X.

De his qui uxores, aut quæ viros dimittunt, ut manent sic.

ⁱ Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri jungatur. Sed ita maneat aut sibi met reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur.

^f Ex concilio Ancyrano, cap. 15.

^g Ibid., cap. 16.

^h Ibid., cap. 18.

ⁱ Ex concilio Africano, cap. 69.

CAPUT XI.

Quod hi qui intercedente repudio divortium pertulerunt, aliique se junxerunt nuptiis, adulteri esse monentur.

^a Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri: in tantum ut etiam hæ personæ quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum quod legimus in Evangelio: Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, mœchatur. Similiter, et qui dimissam duxerit, mœchatur. Et ideo omnes a communione fidelium abstinendos. De parentibus autem aut propinquis eorum, nihil tale statui potest, nisi incentores illiciti consortii fuisse detegantur.

CAPUT XII.

Qui uxorem habet, et simul concubinam.

^b De eo qui uxorem habet, et concubinam habuerit, non communicet. Cæterum is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur. Tantum ut unus mulieris, aut uxoris, aut concubiæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Alias vero vivens abjiciatur, donec desinat aut ad poenitentiam revertatur.

CAPUT XIII.

Si cujus uxor adulterium fecerit, aut vir in alienam irruerit.

^c Si cujus uxor adulterium fecerit, aut vir in alienam irruerit, septem annos poenitentiam agat.

CAPUT XIV.

De his quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores, uxores acceperint.

Mulier, si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitum, propter misericordiam, si promiserit quod, facta incolumis, hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum poenitentiae consequatur. Quod si defecerit mulier aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit poenitentia in vita permanenti.

CAPUT XV.

Quod non liceat alterius sponsam ad matrimonii jura sortiri.

^d De conjugali autem velatione requisisti, si desponsatam alii puellam, alter in matrimonium possit accipere: hoc ne fiat modis omnibus inhibemus, quia illa benedictio quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles ejusdem sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur.

CAPUT XVI.

De raptoribus.

^e Raptores igitur viduarum, vel virginum, ob immanitatem tanti facinoris, detestamur, illos vehementius persequendo qui sacras virgines, vel vo-

^a In decretali Innocent. papæ, cap. 26.

^b Ex concilio Toletano, cap. 81. Vide Berardum in can. 4, d. 34.

^c Ex concilio Bracarensi.

^d Ex epistola papæ Siricii ad Himerium Tarracensem episcopum, cap. 6.

A lentem, vel invitam, in matrimonio suo sociare tentaverint: quos pro tam nefandissimi criminis atrocitate suspendi præcipimus.

CAPUT XVII.

De his qui rapiunt puellas.

^f Eos qui rapiunt mulieres, sub nomine simul habitandi cooperantes, aut conviventes raptoribus, decrevit sancta synodus ut, si quidem clerici sint, decendant gradu proprio; si vero laici, anathematizentur.

CAPUT XVIII.

De desponsatis puellis et ab aliis corruptis.

Desponsatas puellas, et post ab aliis corruptas, placuit erui et eis reddi quibus antea fuerant desponsatæ, etiamsi eis a raptoribus vis illata constitit.

CAPUT XIX.

De virginibus velatis, si deviaverint.

^g Item, quæ Christo spiritaliter nubunt, et a sacerdote velantur, si postea vel publice nupserint, vel se clanculo corruperint, non eas admittendas esse ad agendam poenitentiam, nisi is cui se junxerat, de mundo recesserit. Si enim de hominibus hæc ratio custoditur, ut quæcunque, vivente viro, alteri nupserit, habeatur adultera: nec ei agendæ poenitentiae licentia concedatur, nisi unus ex eis fuerit defunctus: quanto magis de illa tenenda est quæ ante immortali se sponso conjunxerat, et postea ad humanas nuptias transmigravit?

CAPUT XX.

De virginibus non velatis, si deviaverint.

^h Hæ vero quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velatæ non fuerint, si forte nupserint. His aliquanto tempore poenitentia est, quia sponsio ejus a Domino tenebatur.

CAPUT XXI.

De his qui proximis se copulant, ut a communione Christi separantur.

ⁱ Nam et hæc salubriter præcavenda sancimus, ne quis fidelium propinquam sanguinis sui, usquequo affinitatis lineamenta generis successione cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari. Quoniam scriptum est: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus. Et iterum: Anima quæ fecerit quippiam ex istis, peribit de medio populi sui. Sane quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt inveniendi mellioris conjugii libertatem.*

CAPUT XXII.

S. Gregorius de incestis.

Si quis monacham, quam Dei ancillam appellant in conjugio duxerit, anathema sit.

^e Ex epist. papæ Symmachi.

^f Ex concilio Chalcedonensi, cap. 27.

^g Innocentii papæ, cap. 24.

^h In eodem concilio, cap. 20.

ⁱ In concilio Toletano.

Si quis commatrem spiritalem duxerit in conjugio, A
anathema sit.

Si quis fratris uxorem duxerit in conjugio, ana-
thema sit.

Si quis neptem duxerit in conjugio, anathema
sit.

Si quis novercam, aut nurum suam duxerit in
conjugio, anathema sit.

Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus
habuit, duxerit in conjugio, anathema sit.

Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, vel con-
sentientibus ei, anathema sit.

Si quis virginem, nisi desponsaverit, furatus
fuerit in uxorem, vel consentientibus ei, anathema
sit.

Si quis ariolis, aruspices, vel incantatoribus B
observaverit, aut phylacteria usus fuerit, anathema
sit.

CAPUT XXIII.

De multinubis.

* Be his qui in plurimas nuptias inciderunt, et
tempus quidem prænitum, manifestum est, sed con-
versatio eorum, et fides, et tempus abbreviat.

CAPUT XXIV.

De questionibus conjugiorum.

Qui in matrimonio sunt, tribus noctibus ac die-
bus abstineant se a conjunctione, antequam commu-
nicent.

Vir abstineat se ab uxore sua quadraginta die-
bus ante Pascha in octavas Paschæ. Inde ait Apo-
stolus, *ut vacetis orationi.* Mulier tres menses de-
bet se abstinere a viro suo, quando concepit, ante
partum. Et post, tempore purgationis, hoc est, 40
diebus et noctibus, sive masculinum, sive feminam ge-
nerit.

DE SACRILEGIO.

CAPUT XXV.

De his qui divinationes expetunt.

* Qui divinationes expetunt, aut more gentium
subsequuntur, aut domos suas hujuscemodi homines
introducunt exquirendi aliquid arte malefica, aut
expianæ causa, sub regula quinquevanni jacent secundum
gradus poenitentiae definitos.

CAPUT XXVI.

Quod non licet Christianis observationes diversas at-
tendere. D

* Non liceat Christianis traditiones gentium ob-
servare, vel colere elementa, aut lunæ, aut stella-
rum cursum, aut inanem signorum fallaciam pro
domo faciendam, vel ob segetes, vel arbores plan-
tandas, vel conjugia socianda. Scriptum est enim :
*Omnia quæcunque facitis, in verbo, aut opere, in no-
mine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agen-
tes Deo*

* Ex concilio Neocæsariensi, cap. 4.

b Ex concilio Ancyrano, cap. 25.

c Ex concilio Bracarensi.

d Ex concilio Carthaginiensi.

In eodem.

Non liceat in collectione herbarum, quæ medi-
cinales sunt, aliquas observationes, vel incantatio-
nes attendere : nisi tantum, cum symbolo divino
et oratione Dominica, ut Deus et Dominus hono-
retur.

Item.

Non liceat mulieres Christianas vanitatem in suis
lanificiis observare : sed Dominum invocent adjuto-
rem, qui eis sapientiam texendi donavit.

IN EODEM.

CAPUT XXVII.

De auguriis.

Auguriis vel incantationibus servientem a con-
ventu ecclesiæ separandum.

CAPUT XXVIII.

De perjuriis.

Quicumque vero sciens perjurium perpetraverit,
annos septem se poenitentiae subdat : et ita deinceps
ad communionem revertatur.

CAPUT XXIX.

De furto.

Qui vero cupiditate captus furtum fecerit, quod
abstulit reddat, et annis quinque poenitentiam agat.

CAPUT XXX.

De falsis testibus.

Falsos testes a communione ecclesiastica submo-
vendos, nisi poenitentiae satisfactione crimina ad-
missa diluerint.

CAPUT XXXI.

De discordibus.

* Oblationes dissidentium fratrum neque in sacra-
rario, neque in gazophylacio recipiantur

CAPUT XXXII.

De his qui per odium ad pacem non revertuntur.

* Placuit etiam, sicut plerumque fit, ut qui
cam odio, aut longinqua inter se lite discesserint, et
ad pacem revocari diuturna intentione nequiverint,
de ecclesiæ costu justissime excommunicatione pel-
lantur.

CAPUT XXXIII.

*De his qui sacramento se obligant, ne ad pacem re-
deant.*

† Qui sacramento se obligaverint, ut litigans in
quolibet ad pacem nullo modo redeat : pro perjurio
unum annum a communione corporis et sanguinis
Domini segregetur. Reatum suum elemosynis et
fletibus, quantis potuerit jejuniis, absolvat : ad cha-
ritatem vero, quæ operit multitudinem peccatorum,
celeriter venire sectinet.

CAPUT XXXIV.

Quod usuram laici Christiani exigere non debeant.

* Ne hoc quoque prætereundum duximus, quosdam
lucri turpis cupiditate captos usurariam exercere
pecuniam, et fenore velle ditescere. Quod non di-

* Ex concilio Agathensi.

† Ex concilio Herdenoi. Ms., *Obherdensæ.*

‡ Ex epist. Leonis papæ.

cam in eos qui sunt in clericali officio constitutos, A sed et in laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus. Quod vindicari acrius in eos qui fuerint computandi, decernimus, ut omnis peccandi opportunitas adimatur.

Hucusque de criminibus laicorum, quemadmodum in canonibus continetur, collectum est. Nunc vero ad iudicia clericorum est transcendendum.

LIBER QUINTUS.

Incipiunt regulæ de ministris ecclesiæ, si deviaerint, canonicè prolatae.

CAPUT PRIMUM.

De presbyteris qui uxores acceperunt, vel fornicati sunt.

• Presbyter, si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, et ad pœnitentiam redigi.

CAPUT II.

De diaconibus similiter.

• Simili modo etiam diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

CAPUT III.

De his qui ad presbyterium promoventur, et ante ordinationem peccatorum sibi sunt conscii.

• Presbyter, si occupatus corporali peccato, et confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Quod si de se non fuerit ipse confessus, et argui manifeste nequiverit, potestati sui iudicis relinquatur.

CAPUT IV.

De canone apostolorum.

Presbyter, aut diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto, aut homicidio captus est, deponatur. Non tamen communionem privetur. Dicit enim Scriptura: *Non iudicabit Dominus bis in idipsum.*

CAPUT V.

De diversis ordinibus ab uxoribus abstinendis.

• Sacerdotes Dei et diaconi, vel qui sacramenta contrectant pudicitia custodes ab uxoribus se abstineant.

CAPUT VI.

Quod sacerdotes et levitæ cum mulieribus coire non debeant.

• Præterea, quod dignum, et pudicum, et honestum est, tenere Ecclesia omnimodo debet, ut sacerdotes et levitæ cum mulieribus non coeant, qui ministerii quotidiani necessitatibus occupantur. Scriptum est enim: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.*

CAPUT VII.

De incontinentia sacerdotum vel levitarum.

• De presbyteris et diaconibus divinarum legum

• Ex concilio Cæsar.

• In eodem concilio.

• In eodem concilio.

• Ex concil. Carthaginiensi, cap. 4.

• In decretali pap. Innocent., cap. 16.

• Innocentii papæ, cap. 21.

est disciplina, ut incontinentes in officiis talibus positi, omni honore ecclesiastico privarentur: nec admittantur ad tale ministerium, quod sola continentia oportet impleri.

CAPUT VIII.

De subintroductis mulieribus.

• Interdicit per omnia magna synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, non alicui omnino, qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem.

CAPUT IX.

De clericis usuras accipientibus.

• Quoniam multi sub regula constituti, avaritiam et turpia luera sectantur: oblique divinæ Scriptura dicentis: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*, mutuum dantes, centesimos exigunt: iuste censuit sancta et magna synodus ut, si quis inventus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens, aut ex inventione aliqua vel quolibet modo negotium transigens, aut hemiolia, id est, sescupla exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero, et alienus existat a regula.

CAPUT X.

Ut nullus presbyter et diaconus conductor existat, et clerici abstineant se ab usuris.

• Presbyteri et diaconi non sint conductores, aut procuratores, neque ullo turpi negotio et inhonesto victam querant, quia respicere debent scriptum esse: *Nullus militans Deo, implicat se negotiis secularibus.* Si quis commoverit pecuniam, pecuniam accipiat; si speciem, eandem speciem quam dederat, accipiat.

CAPUT XI.

Ut clerici vel continentes ad virgines vel viduas non accedant.

• Clerici vel continentes ad virgines vel viduas non accedant; nisi ex jussu vel permissu episcoporum, non accedant.

CAPUT XII.

De clericis vel monachis non manentibus in suo proposito.

• Qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetiverunt, statuimus neque ad mili-

• Ex concilio Nicæno, cap. 3.

• In eodem concilio, cap. 16.

• Ex concilio Carthaginiensi, cap. 28.

• Ex concilio Africano, cap. 5.

• Ex concilio Chalcedonensi, cap. 7.

tiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam : aut hoc tentantes, et non agentes poenitentiam, quominus redeant ad hoc quod propter Deum primitus elegerunt, anathematizantur.

CAPUT XIII.

De monachis vel virginibus propositum non servantibus.

a Virginem quæ sese Domino consecravit, similiter et monachum, non licere nuptialia jura contrahere : quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, excommunicentur. Constatibus autem decrevimus, ut habeat auctoritatem ejusdem loci episcopus misericordiam humanitatemque largiri.

CAPUT XIV.

Ut ad sacramentum mulieres non introeant.

b Quod non oporteat mulieres ingredi ad altare.

CAPUT XV.

Quod nefas sit feminas sacris altaribus ministrare, vel aliquid ex his quæ virorum sunt officiis deputata.

c Nihilominus impatienter audivimus, tantum divinarum rerum subesse despectum, ut feminæ sacris altaribus ministrare firmentur, cunctaque non nisi virorum famulatu deputata, sexum, cui non competit, exhibere : nisi quod omnium delictorum quæ sigillatim perstrinximus, noxiorum reatus omnis et crimen eos respicit sacerdotes, qui vel ista committunt, vel committentes minime publicando, pravis excessibus se favere significant.

CAPUT XVI.

Quod nulli sacerdoti canones liceat ignorare,

d Nulli sacerdotum suos liceat canones ignorare, nec quidquam facere quod Patrum possit regulis obviare.

CAPUT XVII.

De pollutionibus interrogatio Augustini, et responsio Gregorii.

e Si post illusionem quæ per somnium solet accidere, vel corpus Domini quislibet accipere valeat, vel, si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare?

Responsio Gregorii.

Et quidem hunc Testamentum Veteris legis, sicut in superiori capitulo jam diximus, pollutum dicit, nisi lotum aqua. Et usque ad vesperum intrare ecclesiam non conceditur : quod tamen aliter populus spiritualis intelligens, sub eodem intellectu accipiet quo præfati sumus : quia, quasi per somnium illuditur, qui tentatus immunditia, veris imaginibus in cogitatione inquinatur : sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrymis abluit. Et nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi usque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem illusionem necessaria valde discretio ; quæ subtiliter pensari debeat, ex qua re accidat menti dormientis. Aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate, vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem si ex naturæ superfluitate evenerit, omnino hæc illusio non est timenda, quia hæc animus

A nesciens pertulisse magis dolendus est quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gulae in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exiade animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sacri mysterii, vel missarum solemnium celebrandi, cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhiberi mysterium pro eo quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii qui implere ministerium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet, sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet, si tamen dormientis mentem turpis imaginatio non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur, ut eorum animus etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non foedetur. Qua in re unum ibi ostenditur, quod ipsa mens rea non tunc sit, sed suo iudicio libera, cum se ex dormienti corpore nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem cecidisse. Sin vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet animo reatus suus. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, quia quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum in suggestionem, an in delectationem, vel quod majus, in peccati consensu ceciderit. Tribus enim modis impletur omne peccatum, videlicet suggestionem, delectationem, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum, quia et primam culpam serpens suggestit. Eva, velut caro delectata est. Adam vero velut spiritus consensus. Et necessaria est magna discretio inter suggestionem atque delectationem ; inter delectationem atque consensum, iudicium sui præsidere animum. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est. Cum vero delectari caro cœperit, tunc peccatum incipit nasci. Si autem etiam ad consensum ex deliberatione descendit, tunc peccatum cognoscitur perfici.

In suggestionem igitur peccati semen est, in delectationem fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et sæpe contingit ut hoc quod malignus spiritus seminavit in cogitatione, caro in delectatione trahat, nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cum caro delectari sine animo nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat, ne consentiat, et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde et ille cælestis exercitus præcipuus miles gemebat, dicens : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.* Si autem

a In concilio Chalcedonensi, cap. 15.

b Ex concilio Laodicensi, cap. 44.

c Ex epist. pape Gelasii, cap. 26.

d Cælestini pape, c. p. 20.

e Interrogatio Augustini.

f Vulg. edit., *mysterium*.

captivus erat, minime pugnabat: sed et pugnabat. Quapropter et captivus erat, et pugnabat. Igitur legi mentis, lex, quæ in membris est, repugnabat: si autem pugnabat, captivus non erat. Ecce itaque est homo, captivus liber. Liber ex justitia, quam diligit: captivus ex delectatione, quam portat invitatus. Amen.

CAPUT XVIII.

Quod nihil prosit sacerdoti, etiamsi bene vivat, si male viventem tacendo non corrigis.

Quod vero dicit Apostolus, ut nos formam debeamus exhibere fidelibus, quid valebit, si is cui vel hortandi bonos, vel castigandi malos, cura commissa est, bene vivendo se limitandum bonis exhibeat, et malos tacendo non corrigat? Ad hoc enim, nisi me fallit opinio, sancte vivendum est sacerdoti, nam dicta sua repugnantibus factis evacuet si quod prædicat fieri debere, non faciat; aut si quod non facit, prædicare præsumperit, nihil apud eos qui ejus vitam novere proficiat. Quia ad hoc est Ecclesie Dei prapositus, ut non solum bene vivendo alios exemplo suæ conversationis instituat, sed etiam fiducialiter prædicando, singulis ante oculos peccata sua constituat: quæ poena maneat duos, quæ gloria obedientes, ostendat. Nullius salutem desperando contemnat: animas emendari nolentium plangat, imitatus Apostolum, qui ait: *Ut lægeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt penitentiam.* Et iterum: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* Quapropter sciens quod si quibuscumque divitiis ac potentibus male viventibus parcat, aut fovet eos, perdat simul, et pereat. Et sancte debet vivere propter exemplum: et docere, propter suæ administrationis officium: certus, quod ei nihil sua justitia suffragetur, de cujus manu anima pereantis exigitur: quando quicumque alius perierit, quem nulla docendi necessitas manet, solus poenas sui coeleris dabit. Illi autem cui dispensatio verbi commissa est, etiamsi sancte vivat, et tamen perditte viventes arguere aut erubescat aut metuat, cum omnibus qui eo tacente perierunt, perit. Et quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato? Mentior, nisi hoc Dominus per Ezechielam prophetam sub ejusdem terroris denuntiatione loquitur, dicens ad eum: *Et tu, fili hominis, speculatorum dedi te domui Israel.* Nec hoc transeunter debemus audire quod sacerdotem speculatorem appellat. Ut, sicut speculatori est de loco editiori prospicere, et plus omnibus contemplari, ita sacerdos debet esse propositus sublimitate celsior cunctis, ac majoris scientiæ habere gratiam, qua possit sub se viventes instruere. Videamus jam quid divinus sermo continet. *Audies, inquit, ex ore meo sermonem, et annuntiabis eis ex me: ut hoc dicat sacerdos quod ex divina lectione didicerit, quod illi Deus inspiraverit, non quod præsumptione humani*

^a Vulg., minime pugnabat, quapropter et captivus erat, et captivus non erat, sed pugnabat. *CANIS.*

A sensus invenerit. *Annuntiabis eis, inquit, ex me; ex me, non ex te. Mea verba loqueris: non est quod ex eis, tanquam Deus, inferis. Ex me, inquit, eis annuntia. Sed jam quid annuntiet, audiamus. Si me dicente ad impium, Impie, morieris, non fueris locutus ut se custodiat impius a via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem vero ejus de manu tua requiram. Quid potuit expressius, quid apertius potest dici? Si impio, inquit, locutus non fueris, ut se ab impietate custodiat, et ille perierit, sanguinem ejus de manu tua requiram. Hoc est dicere: Si ei peccata sua non annuntiaveris, si eum non argueris ut ab impietate sua convertatur, et vivat; et te, qui non increpasti, et ipsum, qui te tacente peccavit, flammis perennibus perdam. Quis rogo tam saxei pectoris? quis tam ferreus erit, quem sententia ista non terreat? quis tam alienus a fide, qui sententiæ isti non credat? **

CAPUT XIX.

Luctuosa descriptio carnaliter viventium sacerdotum.

Sed nos præsentibus delectati, dum in hac vita commoda nostra et honores inquirimus, non ut meliores, sed ut ditiores; non ut sanctiores, sed ut honoratiores simus cæteris festinamus. Nec gregem Domini, qui nobis pascendus tuendusque commissus est, sed nostras voluntates, dominationem, divitias, et cætera blandimenta carnaliter cogitamus. Pastores dici volumus, nec tamen esse contendimus. Officii nostri vitam labore, appetimus dignitatem, immundorum spirituum feras a grege dilacerando non pellimus; et quod eis remanserat, ipsi consumimus, quando peccantes divites vel potentes non solum non arguimus, sed etiam veneramur: ac nobis aut munera solita offensi non dirigant, aut obsequia desiderata subducant; ac sic muneribus eorum et obsequiis capti, imo per hæc illis addicti, loqui eis de peccato suo, aut de futuro judicio formidamus: et ideo minaciter superbiam nostram divinus sermo contumdit: sed noster auditus nihil, unde proficiamus, admittit, quia præsentis vitæ capti dulcedine, quæ poena negligentiam nostram maneat in æternum, nolimus cogitare. In pastores ergo ista dicuntur, de quorum nobis inani appellatione blandimur. *Hæc dicit Dominus Deus: Vae pastoribus Israel qui pascebant semetipsos. Nonne grege pascentur a pastoribus? lac comedebatis, et lanis operiebamini: quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit, non solidastis; et quod ægrotum, non sanastis: quod fractum, non alligastis, et quod abjectum, non reduxistis: quod perierat, non quaesistis, sed cum auctoritate imperabatis eis, et cum potentia: et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor. Et factæ sunt in devoracionem omnium bestiarum agri. Et paulo post: *Propterea, pastores, audite verbum Domini: Vivo ego dicit Dominus Deus. Pro eo quod facti sunt greges mei in**

^b Est cap. 20 lib. 1 de Vita contempl. Properi.

^c Hucusque ex Prosp. cap. 21, lib. 1 ibid.

*rapenam, et oves meam in devotionem omnium bestiarum agri, eo quod non esset pastor. Neque enim quaesierunt pastores gregem meum: sed pascebant pastores semetipsos, et gregem meum non pascebant. Propterea, pastores, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu eorum, et cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem: nec pascant amplius pastores semetipsos. Quis ad hæc non intremiscat? Quis ista sine intolerabili metu futuræ examinationis accipiat? nisi qui, aut non intelligit, aut futura non credit: sed omnia quæ Deus observare voluit, tam aperte posuit, et ita sui nominis auctoritate firmavit, ut ea faciles, quod dictu quoque nefas est, contemnamus, quam non intelligere, vel non credere. Jam aperta et divina flagamus, quando audimus, Hæc dicit Dominus. Quis futuram esse non credat quod dicit Deus, nisi qui Deo non credit? Quod autem dicit: *Væ pastoribus*, istud, *væ*, pro maledicto poni, et *pastorum* nomine, nos significare, quis non intelligat, nisi qui futurum non cogitat? Greges Domini pascentes pastores facti suscipimus, et nos ipsi pascimur quando non gregum utilitati prospicimus, sed quid seveat et augeat nostras voluptates attendimus. Lac et lanas ovium Christi oblationibus quotidianis ac decimis fidelium gaudentes accipimus, et curam pascentorum gregum, ac reficiendorum, a quibus perverso ordine*

A volumus pasci, deponimus. Non sanamus spiritali consilio peccatis infirmum. Non sacerdotali ope consolidamus, aut reficimus, diversis tribulationibus fractum. Non ad viam salutis revocamus erraticum. Non requirimus sollicitudine pastoralis veniæ desperatione jam perditum. Ad hoc tantum potentes effecti, ut nobis in subjectos dominationem tyrannicam vindicemus, non ut afflictos contra violentiam potentum, qui in eos ferarum more severtunt, defendamus. Inde est quod tam a potentibus hujus mundi, quam a nobis, quod pejus est, nonnulli graviter fatigati deperunt, quos se de manu nostra Dominus requisitarum terribiliter comminatur dicens: *Requiram oves meas de manu pastorum, et cessare eos faciam, ut ultra non pascant. Quod quid est aliud quam, pastores qui semetipsos, non greges meos, pascent, sublimitate suæ dignitatis exspoliam, et inter reprobos, quia honorem suum noluerunt custodire, proiciam? Horum, et his similibus consideratione perterritus, timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebræ. Et dixi: *Quis dabit mihi pennas sicut columba, et volabo, et requiescam? Et hoc est totum quod imperitiae meæ, ac futuri finis recordatus ingemui, et volui, sarcina episcopatus mei deposita, elongare fugiens, et manere in solitudine, et ibi expectare Deum, qui saluum me faceret, et a pusillanimitate meâ et ab ipsa intolerabiliâ mihi sollicitudinum tempestate.**

^a Hucusque ex Prospero.

PRÆFATIO HALITGARII.

Addidimus etiam huic operi excerptionis nostræ ^a C latæ sententiæ alicui superflue sint visæ, aut penitus quæ desiderat, ibi de singulorum criminibus nequiverit invenire, in hac saltem brevitate novissima omnium scelera forsitan inveniet explicata.

Canonum sententiis decrevimus, ut si forte hæc pro-

^a In cod. Stewartii sextum Halitgarii librum conficiebat.

INCIPIT

LIBER POENITENTIALIS

Ex scrinio Romanæ Ecclesiæ assumptus.

QUOMODO POENITENTES SINT SUSCIPENDI, JUDICANDI, D SIVE RECONCILIANDI.

homines, et imponitis super humeros eorum onera gravia et importabilia: ipsi autem uno digito vestro non tangitis sarcinas ipsas. Nemo enim potest sublevare cadentem sub pondere, nisi inclinaverit se, ut porrigat ei manum. Neque ullus medicorum vulnera infirmantium potest curare nisi fetoribus particeps fuerit. Ita quoque nullus sacerdotum, vel pontifex, peccatorum vulnera potest curare, aut

Quotiescunque Christiani ad poenitentiam ^a accedunt, jejunia damus: et nos communicare cum eis debemus jejunio, unam aut duas septimanas, aut quantum possumus, ut non dicatur nobis quod sacerdotibus Judæorum dictum est a Domino Salvatore nostro: *Væ vobis legisperitis, qui aggravatis*

^a Illa leguntur totidem verbis apud Rubertum in de Poenitentia, pag. 13.

Poenitentiali quod Morinus edidit ad calcem Tract.